

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ГОРИН ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ

УДК 336.011:364.1

**ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Західноукраїнському національному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Дем'янишин Василь Григорович,
Західноукраїнський національний університет,
професор кафедри фінансів імені С. І. Юрія

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Крупка Михайло Іванович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри фінансів, грошового обігу
і кредиту

доктор економічних наук, професор
Опарін Валерій Михайлович,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри фінансів

доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Рожко Олександр Дмитрович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
проректор з науково-педагогічної роботи

Захист відбудеться 8 квітня 2021 р. об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 у Західноукраїнському національному університеті за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11 а, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 5 березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Грунтовні економічні та політичні зрушення у всіх сферах суспільного життя, пов'язані із становленням ринкової економіки та демократичних принципів управління, зумовлюють потребу в розробленні нових теоретико-методологічних підходів до застосування фінансового механізму для вирішення важливих проблем суспільного розвитку й забезпечення стійкого підвищення суспільного добробуту. Наукові дослідження останніх років доводять, що відсутність помітних зрушень у питанні підвищення рівня життя населення, забезпечення якості суспільних послуг й вирішення екологічних проблем значною мірою зумовлені прорахунками у фінансовій політиці, нестачею комплексності та стратегічної виваженості у застосуванні фінансового механізму для впливу на соціально-економічні процеси. Вітчизняна модель фінансового механізму не дає змоги державі належно виконувати взяті на себе зобов'язання перед суспільством щодо забезпечення суспільного добробуту. Ці зобов'язання дисонують з економічними можливостями держави, а безсистемне застосування елементів фінансового механізму для вирішення питань забезпечення суспільного добробуту спричинює їх недостатню ефективність.

Проблема розвитку теоретичних та практичних аспектів функціонування фінансового механізму в контексті забезпечення суспільного добробуту не втрачає актуальності. Україна потребує відходу від патерналістської політики забезпечення суспільного добробуту, що характеризується збереженням значних масштабів редистрибуції фінансових ресурсів в економіці й державного втручання в економічні процеси. Тож необхідними стають напрацювання сучасних підходів до дослідження теоретико-методологічних і практичних засад застосування фінансового механізму для забезпечення суспільного добробуту відповідно до ідеології новітньої концепції інклюзивного розвитку, що пропагує покращення рівня та якості життя через максимізацію включення кожного члена суспільства до економічної діяльності, активну політику зайнятості, врахування інтересів усіх суб'єктів економіки при її регулюванні.

Питання сутності суспільного добробуту та підходів до його забезпечення ставали предметом наукових досліджень з часів зародження наукової діяльності у її сучасному розумінні та відображені у працях представників філософії, а також соціології, політології та інших суспільних наук. Проблеми суспільного добробуту представлені у працях фундаторів економічної науки А. Сміта, Д. Рікардо, Й. фон Юсті, І. Бентама, висвітлені у науковому доробку А. Вагнера, К. Вікселя, Ф. фон Гайєка, Л. Ерхарда, Н. Калдора, Е. Ліндаля, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, В. Паретто, А. Пігу, Дж. Б'юкенена, перебувають у полі зору представників сучасної зарубіжної фінансової думки, зокрема А. Дітона, Р. Масгрейва, Г. Роузена, А. Сена, Дж. Стігліца, М. Фрідмена.

Серед представників вітчизняної економічної науки питання суспільного добробуту та розбудови фінансового механізму його забезпечення досліджують В. Андрущенко, В. Геєць, І. Гнибіденко, О. Гордей, А. Даниленко, В. Дем'янишин, О. Дзюблук, О. Кириленко, Т. Кізима, О. Кнейслер, В. Козюк,

Н. Коленда, В. Кравченко, М. Крупка, А. Крисоватий, В. Лагутін, Е. Лібанова, О. Макарова, О. Новікова, В. Опарін, С. Осадець, К. Павлюк, А. Пересада, О. Пищуліна, Д. Полозенко, О. Рожко, О. Тулай та багато інших. Теоретичні та практичні аспекти функціонування фінансового механізму відображені у працях О. Десятнюк, З. Лободіної, І. Луніної, В. Письменного, А. Поддєрьогіна, В. Толуб'яка, В. Федосова, С. Юрія та інших.

Науковий доробок згадуваних вчених має важливе значення для розвитку сучасної економічної науки та практики. Однак в сучасних умовах поняття добробуту зазнає радикальної трансформації, тож відповідної зміни мають зазнавати і підходи до застосування фінансового механізму для його забезпечення. Між тим, для вітчизняної фінансової науки характерна певна фрагментарність у вивченні багатоаспектного впливу фінансового механізму на суспільний добробут, значна частина цих праць має суто прикладний характер, нерідко вони позбавлені системності й комплексності. Відсутність фундаментальних наукових розробок щодо науково-теоретичних та методологічних засад застосування фінансового механізму для підвищення суспільного добробуту негативно позначається на відповідній практиці, перешкоджає реалізації стратегічного курсу на досягнення стійкого зростання суспільного добробуту.

Зважаючи на зазначене, актуальним завданням розвитку наукового вчення про фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту є вироблення новітнього підходу до теоретичного осмислення його сутності, концептуальних засад функціонування та вдосконалення відповідно до принципів інклюзивного соціально-економічного розвитку держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету за такими темами: «Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України в умовах глобальних структурних зрушень» (державний реєстраційний номер 0112U000077), в межах якої оцінено проблеми фінансового забезпечення суспільного добробуту у сфері доходів населення; «Формування фінансового механізму сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0110U008613), у межах якої виявлено проблеми місцевого оподаткування та запропоновано заходи щодо їх усунення; «Удосконалення управління фінансами територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації» (державний реєстраційний номер 0118U003168), в межах якої розроблено рекомендації щодо детінізації доходів населення та розширення дохідної бази місцевих органів влади; «Формування та реалізація фінансової політики сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0116U002629), у межах якої досліджено питання вдосконалення організаційної підсистеми фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту в контексті розширення участі населення в управлінні бюджетними ресурсами.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення теоретико-методологічних положень, науково-методичних підходів і обґрунтування прикладних засад функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту в контексті інклюзивного соціально-

економічного розвитку держави. Реалізація поставленої мети дослідження визначила необхідність вирішення таких завдань:

- систематизувати концептуальні підходи до тлумачення суспільного добробуту як соціально-економічного явища та об'єкта економічної науки для визначення його складових та ознак вияву, ключових підходів до забезпечення;

- розкрити діалектику розвитку, сутність та архітектуру фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту для обґрунтування принципів його функціонування та окреслення чинників трансформації;

- уточнити місце фінансового забезпечення і регулювання у фінансовому механізмі забезпечення суспільного добробуту, охарактеризувати їхні іманентні ознаки та найважливіші складові для обґрунтування їхньої архітектури;

- поглибити методологічні засади наукового пізнання фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту як самостійного напряму теоретико-прикладних досліджень сучасної фінансової науки;

- розвинути концептуальні підходи до тлумачення фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту з використанням базових законів та категорій діалектики, системного, інституційного та інформаційного підходів для виявлення закономірностей і суперечностей функціонування цього механізму;

- охарактеризувати зовнішнє середовище функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, виявити його ознаки та складові компоненти для ідентифікації впливу цього середовища на архітектуру фінансового механізму;

- оцінити роль фінансових ресурсів населення та недержавного сектору економіки у фінансуванні суспільного добробуту для ідентифікації причин, що зумовлюють деформацію структури доходів населення та стримують участь суб'єктів господарювання у фінансуванні суспільних послуг;

- проаналізувати реалії бюджетного фінансування суспільних послуг та формування доходів населення для підвищення його ефективності у забезпеченні суспільного добробуту;

- обґрунтувати сутність страхування як форми фінансового забезпечення суспільного добробуту, виявити проблеми його функціонування та подати рекомендації щодо їхнього вирішення;

- виокремити соціоцентричні ознаки класифікації кредитування та оцінити його роль у фінансовому забезпеченні суспільного добробуту;

- з'ясувати роль прямого оподаткування у фінансовому регулюванні суспільного добробуту у розрізі податків на доходи та майно;

- провести моніторинг практики оподаткування споживання крізь призму принципів інклюзивного соціально-економічного розвитку для виявлення її недоліків та вироблення напрямів вдосконалення;

- розглянути бюджетні трансферти як складову фінансового регулювання суспільного добробуту для виявлення причин їх недостатньої ефективності у контексті зниження рівня бідності;

- узагальнити підходи до аналізу ефективності функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту для вироблення

методичного підходу, що враховуватиме дію принципів інклюзивного соціально-економічного розвитку держави;

– сформулювати пропозиції щодо розвитку фінансового забезпечення суспільного добробуту для підвищення ролі у ньому самофінансування відповідно до принципів інклюзивного соціально-економічного розвитку держави;

– окреслити напрями вдосконалення фінансового регулювання суспільного добробуту у контексті посилення соціального характеру оподаткування та підвищення ефективності бюджетних трансфертів.

Об'єктом дослідження є фінансовий механізм розвитку суспільства.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та прикладні засади формування і функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту в Україні у контексті інклюзивного соціально-економічного розвитку держави.

Методологія та методи дослідження. Методологія дослідження базується на діалектичному, системному, інституціональному та інформаційному підходах, згідно з якими фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту розглянутий у нерозривному зв'язку і причинно-наслідковій зумовленості його складових. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема: аналізу, синтезу, індукції та дедукції, аргументації – при розвитку теоретичних засад фінансового механізму суспільного добробуту в частині поглиблення тлумачення ключових понять, визначення його іманентних ознак, чинників побудови та принципів функціонування; системно-структурного аналізу, аналогії, систематизації – у процесі розкриття методології пізнання фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, його ключових підсистем; формалізації, моделювання, вимірювання – при виробленні методики оцінювання ефективності функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту; оцінювання, статистичного аналізу, індукції, табличного і графічного аналізу, групування, кількісно-якісного і факторного аналізу, математичного моделювання – у процесі оцінювання практики фінансового забезпечення та фінансового регулювання суспільного добробуту; узагальнення, порівняння, оптимізації, аргументації – з метою вироблення підходів до оптимізації та практичних пропозицій щодо розвитку фінансового забезпечення і фінансового регулювання суспільного добробуту, вдосконалення організаційної підсистеми досліджуваного фінансового механізму.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є Конституція України, закони, інші нормативно-правові акти України й зарубіжних держав; звітні та статистичні дані Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства соціальної політики України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, Рахункової палати України, Державної служби статистики України, Асоціації міст України; аналітичні огляди Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, інших міжнародних фінансових організацій; звіти науково-дослідних центрів та установ, рекомендації експертів, монографії, статті й інші праці вітчизняних і зарубіжних авторів із проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш вагомі результати, які визначають наукову новизну дослідження, полягають у такому:

вперше:

– розроблено методологію наукового дослідження фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, що ґрунтується на фінансовій та соціологічній теоріях, філософському пізнанні фінансових відносин, передбачає розгляд цього механізму крізь призму законів та категорій діалектики у їх неамбівалентному осмисленні з використанням інструментарію теорій систем, інституціоналізму та комунікацій. Застосування запропонованої методології дало змогу розкрити фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту з урахуванням різних аспектів цього складного поняття: з позицій системного підходу – як сукупності об’єднаних у підсистеми методів, форм, інструментів та важелів, у результаті застосування яких відбувається зміна обсягів фінансових ресурсів, спрямовуваних суб’єктами економіки на забезпечення суспільного добробуту; з позицій інституційного підходу – як складно організованої сукупності базових та похідних інститутів, які використовуються для управління фінансовими ресурсами при забезпеченні суспільного добробуту; з позицій інформаційного підходу – як системи засобів для управління фінансовими комунікаціями, які виникають у процесі забезпечення функціонування цього механізму у складному інформаційному середовищі, для якого характерні явища інформаційної асиметрії, низького рівня інформаційної ентропії та наявності комунікативних бар’єрів;

– запропоновано концепцію формування Національного фонду добробуту України як незалежного державного фінансового інституту, призначеного для підтримання стабільності економіки та системи державних фінансів, мінімізації впливу обставин непереборної сили на добробут населення, реалізації стратегічних проектів, акумулювання ресурсів для майбутніх поколінь, з обґрунтуванням доцільності закріплення за ним програми тимчасового базового безумовного доходу. Застосування цього підходу дасть змогу зменшити негативний вплив на рівень добробуту сучасних викликів глобального розвитку;

– сформовано теоретико-методологічні підходи до визначення ролі фінансового механізму у забезпеченні суспільного добробуту, що ґрунтуються на розгляді суспільного добробуту як соціально-економічного явища і продукту соціальних відносин в економічному середовищі і дають змогу довести, що архітектоніка фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту є результатом двох видів соціальної взаємодії – співпраці та суперництва, що переважають на різних рівнях забезпечення суспільного добробуту;

– розроблено науково-методичний підхід до оцінювання ефективності функціонування фінансового механізму суспільного добробуту, що ґрунтується на використанні інтервальних моделей залежності динаміки інтегрального індикатора оцінки рівня суспільного добробуту від параметрів фінансового забезпечення та фінансового регулювання. Пропонований підхід дасть змогу більш комплексно аналізувати вплив складових фінансового механізму на суспільний добробут, сприятиме підвищенню ефективності їхнього застосування;

удосконалено:

– структурування компонент фінансового механізму суспільного добробуту шляхом виокремлення рівнів забезпечення індивідуального і колективного добробуту із формуванням відповідної сукупності фінансових методів, форм та інструментів. Доведено, що перший рівень передбачає забезпечення індивідуального добробуту, під яким запропоновано розуміти стан життєдіяльності людини, що визначається ознаками: рівнем споживання матеріальних благ; можливостями участі індивіда у суспільних процесах; середовищем життєдіяльності; другий рівень спрямований на забезпечення колективного добробуту, який визначено як стан соціально-економічної системи, що характеризується показниками нерівності населення за критеріями розподілу ресурсів і доходів, споживання та можливостей. Такий підхід, на відміну від існуючих, створює передумови для удосконалення компонент фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту з урахуванням принципів інклюзивного розвитку;

– систематизацію чинників, які зумовлюють необхідність трансформації складових фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту на підставі ідентифікації відповідних загроз суспільному добробуту, в частині їх доповнення чинниками прискорення розвитку технологій, інтелектуалізації та креативізації праці, метрополізації, зростання майнової нерівності, посилення міграційних процесів. Доведено, що такий підхід, на відміну від домінуючих, враховує новітні тенденції суспільного розвитку і дасть змогу більш предметно підходити до вироблення пріоритетів трансформації фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту;

– тлумачення фінансового забезпечення як складової фінансового механізму в частині виокремлення напрямів фінансування, що дало змогу розглянути фінансове забезпечення суспільного добробуту з системних позицій як сукупності джерел фінансового забезпечення, методів внутрішнього, зовнішнього і змішаного фінансування, відповідних їм форм та інструментів, а також напрямів фінансування суспільного добробуту. На відміну від існуючих, такий підхід надає моделі фінансового забезпечення суспільного добробуту цільової визначеності, визначає місце інноваційних елементів у його структурі й дає змогу чітко вказати на роль населення, суб'єктів господарювання та держави як учасників фінансового забезпечення суспільного добробуту;

– визначення поняття «фінансові комунікації», під яким запропоновано розуміти вхідні та вихідні потоки інформації, які супроводжують рух грошових потоків при функціонуванні фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, визначають їх обсяг і спрямованість. На відміну від інших підходів, акцентовано на інформаційному аспекті функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, що дає змогу обґрунтувати залежність ефективності такого механізму від специфіки інформаційного середовища його функціонування;

– наукові підходи до ідентифікації принципів фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, які, на відміну від наявних, доповнено принципами інноваційності, мотивації, залученості й транспарентності.

Доведено, що реалізація цих принципів забезпечує урахування інтересів усіх суб'єктів економіки при функціонуванні фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, створює умови для перманентного підвищення його ефективності;

– теоретико-організаційні підходи до розвитку кредитування як форми зовнішнього фінансування суспільного добробуту, що, на відміну від існуючих, ґрунтуються на впорядкуванні термінологічного апарату, систематизації видів кредитування за соціоцентричними ознаками класифікації, обґрунтуванні перспектив впровадження його інноваційних інструментів, зокрема імпаکت-інвестування і мікрокредитування малозабезпечених осіб. Реалізація цих підходів дасть змогу створити умови для підвищення суспільного добробуту на основі розширення доступу до фінансових ресурсів та посилення економічної активності населення, що відповідає принципам інклюзивного розвитку;

набули подальшого розвитку:

– науково-теоретичні засади фінансового регулювання суспільного добробуту в контексті: доповнення ознак його систематизації такими, як час реалізації, рівні (індивідуальний і колективний добробут) та напрями регулювання (матеріальний добробут, соціальний розвиток, середовище життєдіяльності); ідентифікації іманентних ознак інструментів фінансового регулювання, що відокремлюють їх від інструментів фінансового забезпечення; формулювання принципів фінансового регулювання, до яких запропоновано зараховувати принципи наукового підходу, стратегічної орієнтованості, мінімальної необхідності, узгодженості інтересів, максимальної об'єктивізації. Це дало змогу розробити концептуальну модель фінансового регулювання суспільного добробуту, а також вказати на наявність мотиваційної компоненти як ключової іманентної ознаки інструментів фінансового регулювання суспільного добробуту;

– науково-практичні засади підвищення ролі самофінансування у фінансовому забезпеченні суспільного добробуту в контексті посилення значення оплати праці у доходах населення за рахунок об'єктивізації базових соціальних стандартів, поетапного підвищення мінімальної зарплати до приведення її у відповідність до вимог європейської практики, усунення інституційних бар'єрів для зростання суспільної групи громадян-власників, нейтралізації негативних чинників економічного середовища формування доходів населення. Урахування цих засад сприятиме підвищенню ролі власних доходів громадян у забезпеченні їхнього добробуту, оптимізації структури фінансового механізму суспільного добробуту відповідно до принципів інклюзивного розвитку;

– обґрунтування поняття зовнішнього середовища фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту як сукупності об'єднаних у відповідні виміри політичних, економічних, соціальних та екологічних інститутів і породжених ними чинників, що впливають на розвиток цього фінансового механізму, а також систематизація чинників зовнішнього середовища за масштабом впливу, способом дії і рівнем керованості. Такий підхід дає змогу більш предметно аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між розвитком

фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту та інституційними змінами зовнішнього середовища його функціонування;

– концептуальні засади розвитку бюджетного фінансування суспільного добробуту, зокрема щодо впровадження непрямих методів фінансування суспільних послуг, легалізації тіньових платежів, посилення участі громадськості в управлінні продукуванням суспільних послуг, впровадження державно-приватного партнерства і аутсорсингу, розвитку ринку соціальних послуг; впровадження у сфері культури концепції культурного менеджменту, партнерського фінансування, інституту титульного спонсорства, зняття законодавчих обмежень для надання комерційних послуг. Їх реалізація створить умови для переходу до бюджетного регулювання суспільних послуг, посилення ролі недержавного сектору економіки у їх фінансуванні, що матиме позитивний вплив на суспільний добробут;

– науково-практичні напрями вдосконалення оподаткування як компоненти фінансового регулювання суспільного добробуту в частині розширення переліку підакцизних товарів тими, що володіють доведеною шкідливістю для здоров'я, впровадження диференціації ставок податку на додану вартість, вирівнювання податкового навантаження на активні та пасивні доходи населення, переходу до вартісного підходу щодо визначення бази оподаткування податком на майно, впровадження заходів для протидії ухиленню від оподаткування. Реалізація цих напрямів дасть змогу посилити соціальний характер і дію принципу справедливості в оподаткуванні, його відповідність принципам інклюзивного розвитку і забезпечить підвищення рівня суспільного добробуту.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в дисертації теоретичні положення та методологічні підходи до вдосконалення фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту можуть отримати практичне використання органами державної влади та місцевого самоврядування на різних етапах управління їхніми фінансовими ресурсами.

Рекомендації щодо вдосконалення методики оцінювання результативності виконання бюджетних програм, комплексу заходів щодо створення передумов для запровадження накопичувальної підсистеми і розвитку недержавного пенсійного страхування отримали втілення у діяльності Міністерства фінансів України (довідка № 07030-10-5/16515/1 від 04.06.2020 р.); рекомендації щодо вдосконалення методики оцінювання результатів виконання бюджетних програм у галузі культури, підходів до оптимізації мережі закладів культури, розширення можливостей закладів культури щодо формування власних доходів та залучення додаткового фінансування використані у діяльності Управління економічного розвитку та фінансів Міністерства культури та інформаційної політики України (довідка № 6916/20 від 01.06.2020 р.); пропозиції щодо впровадження накопичувальної складової пенсійного страхування, вдосконалення розподілу навантаження зі сплати єдиного соціального внеску, методики оцінювання результатів виконання бюджетних програм у соціальній сфері, оцінки ефективності фінансування соціальних трансфертів знайшли застосування у діяльності Департаменту фінансового забезпечення Міністерства соціальної

політики України (довідка № 8944/0/2-20/57 від 22.06.2020 р.); пропозиції щодо вдосконалення підходів до оцінки ефективності фінансування соціальної сфери, аналізу результативності виконання бюджетних програм використовує у своїй діяльності Територіальне управління Рахункової палати по Львівській, Волинській та Тернопільській областях (довідка № 22-18/239 від 20.05.2020 р.); пропозиції щодо вдосконалення методики оцінювання результативності бюджетних програм, розширення практики соціального партнерства, вдосконалення використання технології громадського бюджету застосовані у діяльності Департаменту фінансів Тернопільської ОДА (довідка № 4.2-33/1346 від 21.10.2020 р.); рекомендації щодо залучення громадськості до вироблення пріоритетів соціальної політики, впровадження системи ключових показників ефективності у діяльності закладів соціальної сфери отримали використання у діяльності Департаменту соціального захисту населення Волинської ОДА (довідка № 2512/01-25/2-20 від 09.07.2020 р.); пропозиції щодо вдосконалення бюджетного планування на рівні територіальних громад, підходів до оцінювання ефективності використання бюджетних коштів на надання суспільних послуг, розширення участі громадськості в управлінні фінансовими ресурсами територіальних громад використані у діяльності Івано-Франківського регіонального відділення Асоціації міст України (довідка № 92/2020 від 26.06.2020 р.) та Виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради (довідка № 1/02-18-2466/1 від 20.07.2020 р.). Результати дослідження використовуються у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент», «Управління фінансовими ресурсами територіальних громад», «Фандрайзинг у публічному секторі», а також у процесі підготовки підручників та навчальних посібників (довідка № 126-28/1097 від 17.08.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою роботою, у якій викладено авторський підхід до формування теоретичних, методологічних і прикладних засад вдосконалення фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту відповідно до принципів інклюзивного соціально-економічного розвитку держави. Внесок автора в колективно опублікованих працях конкретизовано у списку публікацій. Теоретичні узагальнення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні узагальнення, наукові розробки й аналітичні результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ» (м. Тернопіль, 2011 р., 2012 р., 2013 р.), «Перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Тернопіль, 2012 р.), «Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.), «Публічне управління та регіональна політика в країнах Центральної і Східної Європи» (м. Тернопіль, 2012 р.), «Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків» (м. Тернопіль, 2013 р., 2016 р., 2017 р., 2018 р.), «Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-

територіальної реформи: перспективи та загрози» (м. Тернопіль-Вишнівець, 2015 р.), «Наукові читання пам'яті С. І. Юрія» (м. Тернопіль, 2015 р., 2017 р., 2018 р.), «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (м. Кам'янець-Подільський, 2017 р.), «Перспективні напрямки розвитку економіки, обліку, управління та права: теорія і практика» (м. Київ, 2018 р.), «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір» (м. Тернопіль, 2019 р.), «Менеджмент, маркетинг, підприємництво: проблеми та перспективи розвитку» (м. Одеса, 2020 р.), «Регулювання, значення та ефективність міжнародного економічного співробітництва» (м. Київ, 2020 р.), «Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки» (м. Запоріжжя, 2020 р.), «Забезпечення економічної безпеки за умов фінансової нестабільності» (м. Київ, 2020 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 49 наукових праць, у тому числі: 1 одноосібну монографію обсягом 30,00 друк. арк., 1 публікацію у колективній монографії, в якій особисто авторові належить 0,63 друк. арк.; 28 статей – у наукових фахових виданнях України та 19 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг опублікованих особисто автором наукових праць – 54,1 друк. арк.

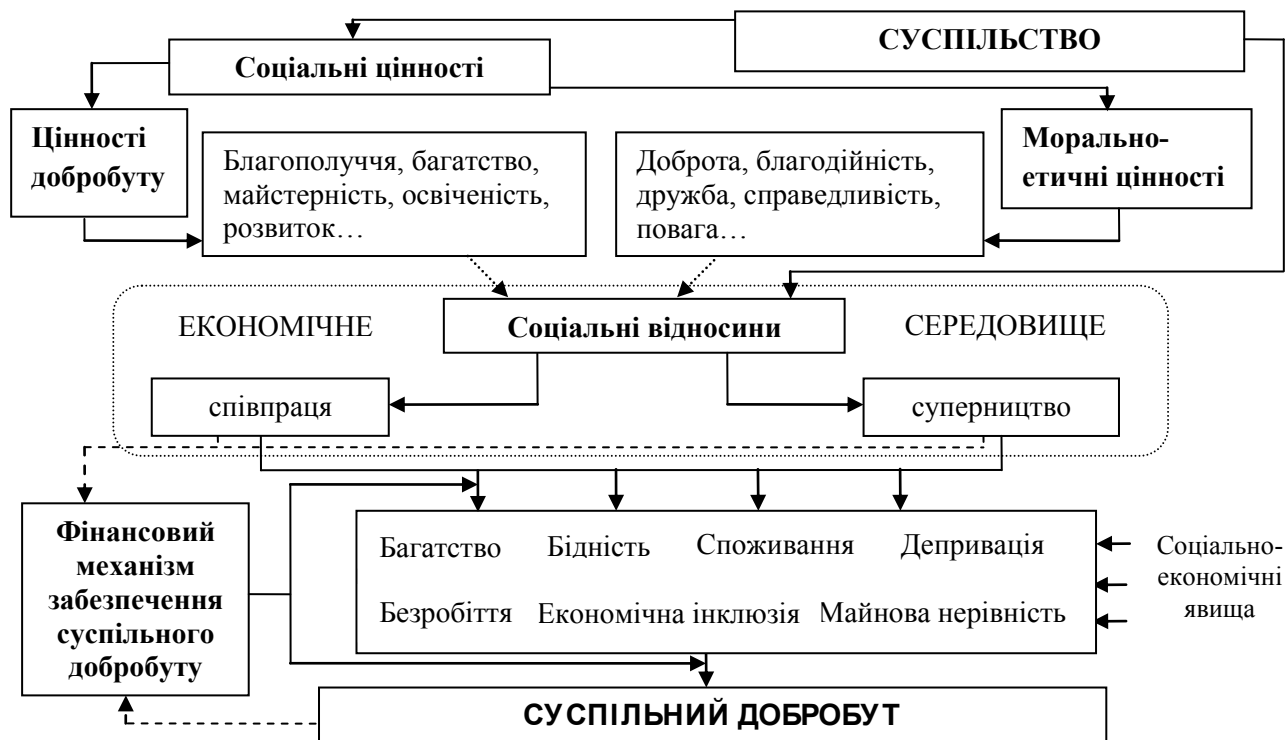
Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (779 найменувань на 76 сторінках), 19 додатків на 89 сторінках, містить 37 таблиць та 33 рисунки. Основний текст розміщений на 411 сторінках. Повний обсяг роботи становить 576 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації **«Концептуально-теоретичні засади фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту»** розглянуто суспільний добробут як соціально-економічне явище та об'єкт економічної науки, розкрито концептуальні засади фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту та його ключових підсистем.

У роботі обґрунтовано, що явище суспільного добробуту є продуктом існування соціальних відносин, в основу яких покладені цінності добробуту та моральні цінності. Ці відносини породжують в економічному середовищі спектр соціально-економічних явищ, які характеризують ступінь реалізації соціальних цінностей суспільства та в своїй єдності визначають певний рівень суспільного добробуту. Вагомий вплив на параметри цих соціально-економічних явищ справляє фінансовий механізм. Водночас, фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту сам є результатом існування двох типів соціальних відносин – взаємодії та суперництва. Через співпрацю та суперництво між суб'єктами економіки щодо реалізації їхніх інтересів відбувається формування структури фінансового механізму, зокрема визначення кількісно-якісних показників застосування методів, форм, інструментів фінансового забезпечення суспільного добробуту, складових його фінансового регулювання. Між суспільним добробутом та фінансовим механізмом його забезпечення існує

причинно-наслідковий зв'язок: внаслідок функціонування фінансового механізму на різних етапах суспільного відтворення відбувається встановлення певного рівня суспільного добробуту; водночас, рівень суспільного добробуту, який визначає ступінь реалізації інтересів суб'єктів соціальних відносин, є причиною наступної трансформації фінансового механізму його забезпечення задля більш об'єктивного відображення встановленого у суспільстві балансу інтересів суб'єктів соціальних відносин (рис. 1).

Рис. 1. Структурно-логічна схема забезпечення суспільного добробуту за допомогою фінансового механізму*

*Джерело: розроблено автором

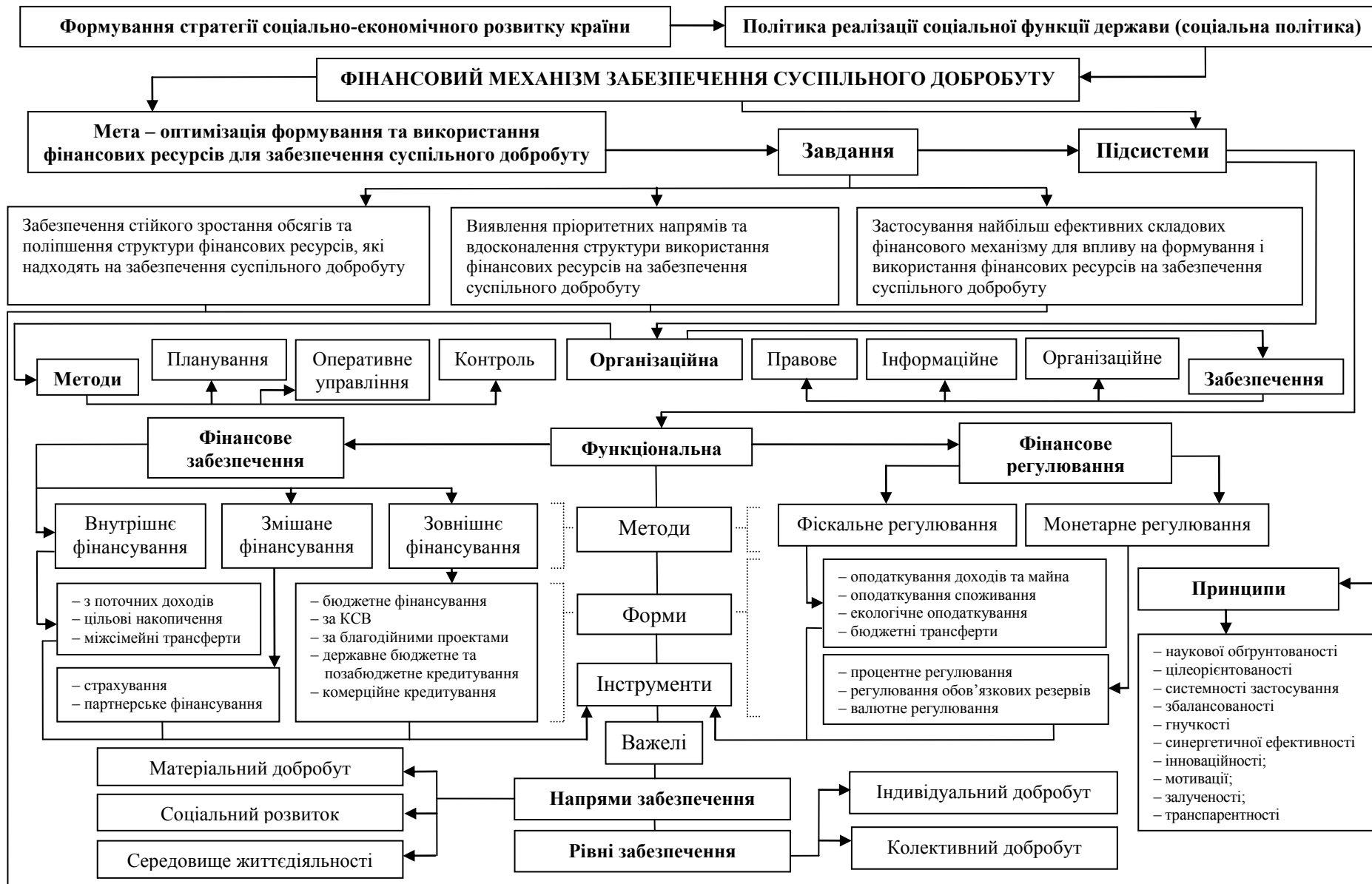
Дослідження еволюції наукових поглядів щодо забезпечення суспільного добробуту дало можливість обґрунтувати визначальність принципу прийняття редистрибуції у їхньому розмежуванні. Узагальнення термінологічного апарату суспільного добробуту дозволило розробити авторський підхід до тлумачення понять індивідуального і колективного добробуту з урахуванням положень концепції інклюзивного розвитку. Індивідуальний добробут визначено як стан життєдіяльності людини, що характеризується ознаками: рівнем споживання матеріальних благ; можливостями участі індивіда у суспільних процесах; середовищем життєдіяльності. Згідно авторської інтерпретації суспільного добробуту як сукупності індивідуальних рівнів добробуту членів суспільства та колективного добробуту, запропоновано під останнім розуміти стан соціально-економічної системи, який визначається показниками нерівності населення за такими критеріями: нерівність у розподілі ресурсів та доходів; нерівність у споживанні; нерівність у можливостях, які пов'язані причинно-наслідковими зв'язками. Це дає змогу виокремлювати у складі фінансового механізму рівні забезпечення суспільного добробуту з формуванням відповідної сукупності

фінансових методів, форм та інструментів. Доведено, що в сучасних умовах активізується дія новітніх чинників суспільного розвитку, таких як прискорення розвитку технологій, креативізація та інтелектуалізація праці, метрополізація, зростання майнової нерівності, посилення міграційних процесів, що вимагають нових підходів до забезпечення суспільного добробуту та спричиняють зміни в архітектоніці відповідного фінансового механізму.

На підставі узагальнення термінологічного апарату визначено ключові ознаки, які розкривають сутність фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, а саме його об'єкт, структуру, характер зв'язку між складовими елементами, суспільне призначення. Розкрито зв'язок фінансового механізму розвитку суспільства із фінансовим механізмом забезпечення суспільного добробуту, обґрунтовано структуру останнього як сукупності функціональної та організаційної підсистем, пов'язаних із ключовими напрямками (матеріальний добробут, соціальний розвиток, середовище життєдіяльності людини) і рівнями (індивідуальний і колективний добробут) забезпечення суспільного добробуту. Обґрунтовано складний характер об'єкта фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, що є сукупністю об'єкта першого (формування і використання фінансових ресурсів) та другого порядку (явища і процеси, які визначають зміст поняття суспільного добробуту). Вказано на необґрунтованість виокремлення санкцій у складі фінансових важелів й доведено, що останні слід поділяти на стимули і антистимули (рестриктори). Доведено, що ефективне функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту забезпечується через дотримання певних принципів, які доповнені принципами інноваційності, мотивації, залученості й прозорості, що відповідає концепції інклюзивного розвитку (рис. 2).

Узагальнення наукових поглядів на сутність фінансового забезпечення дало змогу розглянути його в організаційному, вартісному, системному аспектах і сформулювати власне бачення цього поняття як системи фінансових відносин, що опосередковують процеси формування і використання фінансових ресурсів на цілі, що визначають рівень суспільного добробуту; як системи джерел, методів, форм та інструментів формування і використання фінансових ресурсів на забезпечення ключових напрямів суспільного добробуту. Це дало змогу запропонувати концептуальну модель фінансового забезпечення суспільного добробуту у розрізі основних напрямів (матеріальний добробут, соціальний розвиток, середовище життєдіяльності), що передбачає застосування методів внутрішнього, зовнішнього, змішаного фінансування, форм та інструментів, які їх деталізують.

За результатами виокремлення ключових аспектів тлумачення сутності фінансового регулювання вироблено комплексний підхід до його розуміння як економічного поняття за матеріальним виявом, часовою ознакою, формами та напрямками регулювання. Доведено, що іманентною ознакою інструментів фінансового регулювання є обов'язкова наявність мотиваційної компоненти (спонукальний мотив, який стимулює суб'єкта, щодо якого застосований цей інструмент, до перерозподілу власних фінансових ресурсів на користь певного виду чи напрямку діяльності, що є предметом регулювання).

Рис. 2. Концептуальна модель фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту*

*Джерело: розроблено автором

Це дало можливість відокремити інструменти фінансового регулювання від інструментів фінансового забезпечення. З урахуванням авторського підходу до декомпозиції напрямів забезпечення суспільного добробуту, розроблено концептуальну модель його фінансового регулювання у розрізі кожного із цих напрямів з визначенням мети, завдань такого регулювання, розмежуванням фінансових інструментів за характером їх впливу.

Другий розділ роботи «**Методологічні засади дослідження фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту**» присвячений виробленню методології, а також науковому пізнанню фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту та середовища його функціонування із застосуванням відповідних методологічних підходів.

Необхідність наукового пізнання фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту пояснюється такими причинами: зумовленою сучасними тенденціями суспільного розвитку зміною поглядів на сутність суспільного добробуту; відсутністю узгодженого загальноприйнятого наукового підходу до розуміння теоретичних та методологічних засад функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту; недостатньою його дієвістю у питанні впливу на формування і використання фінансових ресурсів при забезпеченні суспільного добробуту з урахуванням принципів інклюзивного розвитку.

Обґрунтовано, що методологія наукового пізнання теоретичних засад та практики функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту має передбачати дотримання базових гносеологічних принципів та плюралістичний підхід до її побудови із застосуванням діалектичного методу дослідження, а також системного, інституційного та інформаційного підходів з дотриманням принципів детермінізму, ізоморфізму, розвитку і загального зв'язку, застосуванням методів теоретичного і емпіричного пізнання. Це дало змогу розкрити фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту як цілісну складноорганізовану систему відокремлених компонент, об'єднаних ієрархічно-функціональними зв'язками; комплекс формальних і неформальних норм та правил, які застосовуються для впливу на формування і використання фінансових ресурсів при забезпеченні суспільного добробуту; систему засобів для управління фінансовими комунікаціями як інформаційним відображенням руху грошових потоків при забезпеченні суспільного добробуту у складному інформаційному середовищі.

Із застосуванням діалектичного методу з новим осмисленням базових законів діалектики, що усуває їх амбівалентність, розкрито фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту з такої позиції: згідно закону розвитку (переходу кількості в якість) – як послідовності причинно-наслідкової взаємодії його якісних, кількісних та порядкових параметрів; закону взаємодії інтересів (єдності та боротьби протилежностей) – як результату взаємодії інтересів суб'єктів економіки, задіяних у визначенні рівня суспільного добробуту, що виражений у конфігурації і параметрах застосування складових фінансового механізму; закону послідовності трансформацій (заперечення заперечень) – як послідовності трансформацій цього механізму на основі зміни конфігурації

взаємодії його якостей під дією зовнішніх і внутрішніх чинників. Застосування базових категорій діалектики дало можливість розкрити фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту за сутністю, як явище, за формою та змістом, а також виділити його функції – забезпечувальну (фінансового забезпечення) та регулюючу (фінансового регулювання).

З точки зору інституційного підходу фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту розглянуто як сукупність формальних та неформальних норм і правил, які застосовуються для впливу на формування і використання фінансових ресурсів при забезпеченні суспільного добробуту. Обґрунтовано, що фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту функціонує у багатокомпонентному інституційному середовищі, утвореному інститутами різного характеру. Однак суспільне призначення цього механізму реалізується через базові інститути, до яких зараховані інститути бюджету, податку, страхування, трансферту, інвестицій, кредиту; їх функціонування забезпечують відповідні організаційні структури (інститути-організації). Обґрунтовано, що базові інститути фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту позначені наявністю інституційних «пасток», що знижують їх ефективність. Визначено, що інституційні зміни мають передбачати ліквідацію інституційних «пасток», зниження впливу екстрактивних інститутів різного характеру дії, а також розвиток інститутів громадянського суспільства, що створить умови для еволюції інститутів фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту у контексті посилення їх справедливості, ефективності, інноваційності.

Розглянуто фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту з позицій інформаційного підходу як сукупності (системи) засобів для управління фінансовими комунікаціями, що виникають при забезпеченні функціонування цього механізму у складному інформаційному середовищі. Визначено поняття фінансових комунікацій як потоків інформації, інформаційного відображення грошових потоків, що супроводжують формування і використання фінансових ресурсів при забезпеченні суспільного добробуту. Запропоновано розділяти фінансові комунікації на вхідні (відображають процеси формування об'ємно-структурних параметрів фінансових ресурсів, які надходять від усіх суб'єктів економіки на забезпечення суспільного добробуту) та вихідні (відображення кінцевих об'ємно-структурних параметрів фінансових ресурсів на забезпечення суспільного добробуту, сформованих після застосування елементів фінансового механізму), а також вказано на місце фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту в їх трансформації. Доведено, що згідно інформаційного підходу фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту володіє ознаками полісуб'єктності, інтерсуб'єктивності, мультирівневості, ефективності його функціонування визначає специфіка інформаційного середовища.

Відповідно до системного та інституційного підходів визначено поняття зовнішнього середовища функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту як сукупності об'єднаних у чотири складові (виміри) інститутів та породжених ними чинників, що здійснюють вплив на розвиток цього механізму. Узагальнення методичних підходів до аналізу середовища системи дало змогу виокремити ключові ознаки зовнішнього середовища

фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту та ідентифікувати його складові (політична, економічна, соціальна та екологічна компоненти) з урахуванням положень концепції інклюзивного розвитку. Обґрунтовано циклічність взаємозв'язку між базовими інститутами фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, з одного боку, та інститутами і чинниками зовнішнього середовища його функціонування, з іншого боку.

У третьому розділі **«Фінансове забезпечення суспільного добробуту в Україні»** проаналізовано тенденції та проблеми внутрішнього та зовнішнього (бюджетного) фінансування суспільного добробуту, страхування як особливої форми його змішаного фінансування, а також соціальні аспекти кредитування.

Обґрунтовано, що фінансова основа суспільного добробуту закладається у недержавному секторі економіки, внаслідок чого самофінансування відіграє провідну роль у забезпеченні матеріальної складової добробуту населення. Проведений аналіз вказав на слабку кореспонденцію між динамікою росту доходів населення і траєкторією економічного розвитку, номінальний характер такого зростання та вагомий вплив на нього неекономічних чинників. Однак оцінювання структури доходів населення довело, що для України характерне зниження вартості робочої сили, перерозподіл фінансових ресурсів на користь держави та капіталу. Оцінювання тенденцій формування структури доходів населення засвідчило, що вони складаються під впливом низки чинників: високих темпів безробіття та наростання міграційних процесів; збереження високого рівня монополізації економіки на загальнодержавному та місцевому рівні; збереження сильних патерналістських настроїв у суспільстві; нерозвиненості ринкової інфраструктури; несприятливих умов для ведення підприємницької діяльності. Наслідками дії цих чинників є формування структури доходів населення, що характеризується зниженням ваги доходів від трудової діяльності, підприємництва і використання майна та підвищенням значення доходів у формі соціальних трансфертів. Внаслідок цього в Україні продовжують зберігатись високі показники бідності, майнової та соціальної нерівності, що знижують рівень суспільного добробуту.

Доведено, що зниження значення доходів населення від підприємництва та власності у забезпеченні матеріального добробуту суспільства спричинене, з одного боку, існуванням формальних і неформальних бар'єрів для становлення суспільної групи громадян-власників, а з іншого боку, значною тінізацією економічних відносин, пов'язаних із веденням підприємницької діяльності та використанням особистого майна, внаслідок чого фактичні доходи населення від власності орієнтовно в 1,5–2,0 рази вищі за подані офіційною статистикою.

Роль фінансових ресурсів населення і приватного сектору економіки у фінансовому забезпеченні суспільних послуг диференціює у розрізі галузей: в освіті домінує бюджетне фінансування, яке забезпечує майже 9/10 сукупних ресурсів на надання освітніх послуг; для охорони здоров'я характерний паритет у формуванні фінансових ресурсів між державою та домогосподарствами (в середньому 48–49%) та мінімальний внесок недержавного сектору економіки; у галузі культури переважають власні кошти населення – від 40 до 60% сукупних обсягів ресурсів (табл. 1). Виявлено, що 2010–2018 рр. позначені швидким

зростанням витрат недержавного сектору та інститутів громадянського суспільства на соціальні заходи в рамках розвитку корпоративної соціальної відповідальності. Однак враховуючи абсолютні обсяги цих витрат, вони поки не відіграють помітної ролі у забезпеченні суспільного добробуту.

Таблиця 1

Динаміка обсягів суспільних витрат на освіту та охорону здоров'я в Україні у 2010–2018 рр., у розрізі основних агентів фінансування*

Суспільні витрати		2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
На освіту, в т.ч.:	млрд грн	91,07	97,60	111,18	115,96	109,52	127,12	139,97	182,98	214,00
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Витрати держави	млрд грн	74,26	80,11	94,01	97,75	93,23	106,15	119,53	161,50	189,41
	%	81,54	82,08	84,56	84,30	85,13	83,50	85,40	88,26	88,51
Витрати домогосподарств	млрд грн	15,93	16,71	16,34	17,33	15,40	20,08	19,46	20,33	23,16
	%	17,49	17,12	14,70	14,94	14,06	15,80	13,90	11,11	10,82
На охорону здоров'я, в т.ч.:	млрд грн	84,74	95,71	108,95	115,76	117,75	155,22	181,59	223,72	272,33
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Витрати держави	млрд грн	47,71	52,93	62,32	65,06	60,88	75,59	81,35	111,06	133,12
	%	56,3	55,3	57,2	56,2	51,7	48,7	44,8	49,6	48,9
Витрати домогосподарств	млрд грн	34,58	40,10	43,80	47,58	54,17	76,52	95,88	106,15	131,38
	%	40,8	41,9	40,2	41,1	46	49,3	52,8	47,4	48,2

*Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

Оцінювання практики бюджетного фінансування суспільного добробуту засвідчило, що воно переважно концентрується на забезпеченні надання послуг соціальної сфери. Виявлено, що при високих темпах нарощування номінальних обсягів бюджетних видатків на надання суспільних послуг в реальному вимірі з урахуванням дії інфляції таке зростання фактично відсутнє. Бюджетне фінансування освіти у контексті реалізації принципів інклюзивного розвитку позначене низкою недоліків: невідповідністю освітньої мережі демографічним тенденціям; нерівномірним доступом до освітніх послуг в територіальному розрізі, порушенням принципу включеності щодо учнів із закладів приватної освіти. Недоліки бюджетного фінансування освіти зумовлюють диференціацію доступності та якості освітніх послуг у територіальному розрізі, відірваність системи вищої освіти від потреб ринку праці, наслідками чого є «девальвація» вартості кваліфікованої праці, формування ринку роботодавця, наростання темпів трудової міграції.

У зв'язку з проведенням медичної реформи для бюджетного фінансування охорони здоров'я характерне зміщення видаткових повноважень на користь державного бюджету. Виявлено, що рівень бюджетних видатків на охорону здоров'я в Україні в абсолютному та відносному вимірі є одним із найнижчих серед країн Європи, а останнє десятиліття позначене консервацією їхніх реальних (враховуючи інфляційне знецінення) обсягів. Незважаючи на нестійку динаміку видатків бюджетів на охорону здоров'я, останні роки позначені поступовим покращенням показників суспільного здоров'я, що, поряд з іншими чинниками,

пояснюється зміною підходів до цільового використання коштів на надання цих послуг та підвищенням інтересу суспільства до здорового способу життя.

У бюджетному фінансуванні послуг культури продовжує домінувати залишковий підхід, а також характерна наявність формальних та неформальних бар'єрів для залучення додаткового фінансування. Оцінювання результатів діяльності галузі культури у контексті принципів інклюзивного розвитку засвідчило нерівність доступу громадян до культурних благ у територіальному зрізі та у розрізі соціальних груп, низьку затребуваність продукту закладів культури й відсутність індикаторів, які б вказували на рівень задоволення споживачів цими послугами. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на широке застосування ринкових інструментів при наданні послуг закладами культури, перехід до бюджетного регулювання галузі.

Страховання є особливою формою фінансового забезпечення суспільного добробуту, що відповідає принципам інклюзивного розвитку та реалізується через соціально-орієнтовані види страхових послуг і соціальне страхування. Аналіз практики надання соціально-орієнтованих видів страхових послуг вказав на низький рівень охоплення ними населення і недостатню ефективність страхового захисту, що пояснюється нерозвиненістю культури споживання страхових послуг, специфікою структури страхового ринку, нестабільністю фінансового стану страхових компаній. У соціальному страхуванні виявлено порушення принципів інклюзивного розвитку при формуванні й використанні ресурсів. Для України характерні несправедливий розподіл фіскального навантаження між роботодавцями з урахуванням ризику господарської діяльності, між ними і застрахованими працівниками. Економічно раціональне зниження ставки страхових внесків в останні роки спричинило зростання дефіциту ресурсів системи соціального страхування та її неспроможність реалізувати своє призначення без фінансової допомоги з державного бюджету. При використанні фінансових ресурсів системи соціального страхування спостерігаються низькі стандарти матеріального забезпечення застрахованих осіб, високі показники нерівності у розмірах страхових виплат (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка структури контингенту пенсіонерів за розмірами призначених пенсій в Україні у 2016–2020 рр. (станом на 1 січня)*

Розмір пенсії, грн/місяць	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	тис осіб	%	тис осіб	%	тис осіб	%	тис осіб	%	тис осіб	%
до 1000 грн	531,8	4,3	–	–	–	–	–	–	–	–
до 1400 грн	10768,5	87,5	3751,5	31,4	894,2	7,6	83,5	0,7	–	–
1401–1500 грн			2410,0	20,2	1792,0	15,3	2097,6	18,3	80,0	0,7
1501–2000 грн			3243,6	27,1	3945,1	33,7	3788,1	33,0	3949,5	34,8
2001–3000 грн			1477,0	12,4	2630,8	22,5	2781,4	24,3	3872,8	34,2
3001–4000 грн	826,1	6,7	637,8	5,3	1162,6	9,9	1203,0	10,5	1407,3	12,4
4001–5000 грн			231,7	1,9	513,2	4,4	574,1	5,0	713,1	6,3
5001–10000 грн	186,0	1,5	185,6	1,6	655,0	5,6	802,9	7,0	1052,5	9,3
понад 10000 грн			19,1	0,2	118,4	1,0	139,7	1,2	259,5	2,3
ПМ _{оф} , грн	1074,0		1247,0		1373,0		1497,0		1638,0	
ПМ _{факт} , грн	2093,0		2318,0		2637,0		2910,0		3208,0	
Розрахункова питома вага пенсіонерів, пенсія яких нижча ПМ_{факт}, %										
64,07 82,64 70,93 74,11 72,28										

*Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

У роботі доведено, що з огляду на необхідність забезпечення фінансової спроможності соціального страхування та урахування принципів інклюзивного розвитку доцільно підвищити пенсійний вік для жінок, що відповідає демографічним тенденціям, дасть змогу відновити справедливість та усунути гендерну дискримінацію у розмірах соціальних виплат.

Обґрунтовано, що кредитування має різноспрямований вплив на рівень суспільного добробуту, у зв'язку з чим виокремлено його позитивні та негативні соціальні наслідки. За результатами узагальнення наукових поглядів на тлумачення ключових елементів термінологічного апарату кредитування та ідентифікації його ознак розмежовано поняття «кредитування фізичних осіб», «роздрібне кредитування» та «споживче кредитування», а також виокремлено соціоорієнтовані види кредитування, які відіграють вагомую роль у забезпеченні суспільного добробуту: кредитування молоді, мікропідприємців, соціальних підприємств, внутрішньо-переміщених осіб тощо. Аналіз динаміки кредитування домогосподарств у розрізі соціоорієнтованих видів кредитів вказав на її тісну залежність від макроекономічної ситуації, стабільності валютного курсу, рівня довіри суспільства до фінансового сектору, ставок кредитування. Виявлено, що у кредитуванні населення спостерігаються високі показники регіональної концентрації виданих кредитів, погіршення валютної та строкової структури заборгованості за позиками. Результати кореляційно-регресійного моделювання засвідчили, що найбільший вплив на підвищення ролі кредитування у фінансовому забезпеченні суспільного добробуту справляє зниження вартості кредитних ресурсів (зниження показника на 1 в. п. дає приріст залишків за кредитами на 6,79%) та зростання споживчого попиту (на 1,53% відповідно). У роботі визначено переваги інноваційних соціоорієнтованих видів кредитування: мікрокредитування, кредитів на здобуття освіти, кредитування соціальних підприємств та вказано на їхню роль у підвищенні рівня добробуту суспільства.

У четвертому розділі «**Фінансове регулювання суспільного добробуту в Україні**» проаналізовано діючу практику оподаткування доходів населення, майна, споживання у контексті їхнього впливу на суспільний добробут.

Обґрунтовано, що фінансове регулювання отримує застосування переважно при забезпеченні матеріальної складової суспільного добробуту. Проведений аналіз засвідчив, що для вітчизняної моделі оподаткування доходів населення притаманне послаблення соціальної функції та дискримінаційний характер щодо платників з низькими доходами, що поглиблює майнове розшарування суспільства. Розрахунок ефективного рівня податкового навантаження на доходи населення у розрізі їхніх видів підтвердив заниження рівня податкового навантаження на пасивні доходи, доходи від використання майна порівняно з податковим навантаженням на доходи від трудової зайнятості (табл. 3). Така практика дисонує з принципами інклюзивного розвитку, поглиблює майнову нерівність в суспільстві. Також доведено, що обмеження щодо застосування соціальної пільги ведуть до її неефективності у питанні забезпечення доходу на рівні вище реального прожиткового мінімуму.

**Розрахунок ефективної ставки податку на доходи фізичних осіб
в Україні у 2010–2019 рр., млрд грн***

2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Доходи населення, які підпадають під оподаткування, в тому числі:									
677,46	797,36	915,08	962,35	954,44	1113,14	1351,99	1765,62	2192,60	2526,09
Заробітна плата									
449,55	529,13	609,39	630,73	615,02	709,59	898,33	1209,10	1529,37	1753,34
Надходження ПДФО (з урахуванням військового збору) до зведеного бюджету									
51,03	60,22	68,09	72,15	75,20	99,98	138,78	185,69	229,90	275,46
Базова ставка ПДФО, %									
15	15/17	15/17	15/17	15/17	15/20	18	18	18	18
Ставка ПДФО з урахуванням військового збору, %									
15	15/17	15/17	15/17	16,5/ 18,5	16,5/ 21,5	19,5	19,5	19,5	19,5
Ефективна ставка ПДФО, %									
7,53	7,55	7,44	7,50	7,88	8,98	10,26	10,52	10,49	10,90
Ефективна ставка ПДФО на доходи у формі заробітної плати, %									
10,91	10,72	10,76	11,03	11,16	11,19	12,83	13,31	13,17	13,76

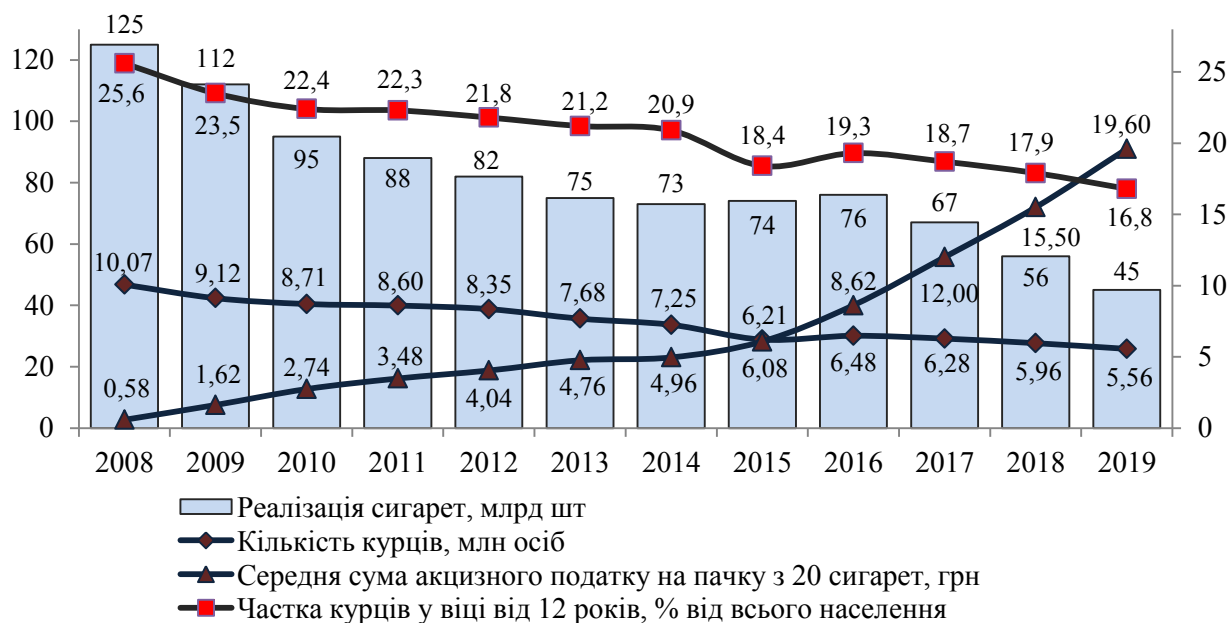
*Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України

Доведено, що вітчизняна модель оподаткування майна не відповідає принципам інклюзивного розвитку та не дієва у питанні зниження нерівності. Виокремлено переваги податку на майно як інструменту регулювання суспільного добробуту: забезпечення соціальної справедливості й перерозподілу багатства, залучення до оподаткування тіньових доходів, стримування спекуляцій на ринку житла та підвищення доступності житлової нерухомості. Водночас доведено, що в сучасних умовах податок на нерухоме майно практично не реалізує свого регуляторного потенціалу, а результати моделювання вказали, що кількісний підхід до встановлення бази оподаткування та недоліки її обліку зумовлюють регресивність і дискримінаційність цього податку щодо платників з низькими доходами. Подібні недоліки при оподаткуванні землі спричиняють втрату доходів її власників, що негативно впливає на рівень суспільного добробуту.

Результати дослідження засвідчили, що встановлення преференцій при оподаткуванні доданої вартості для суб'єктів малого підприємництва, а також пільгових ставок податку для окремих видів діяльності чи товарних груп дає можливість реалізувати регуляторний потенціал податку на додану вартість та відповідає принципам інклюзивного розвитку. Розрахунок ефективної ставки податку засвідчив, що при зменшенні масштабів зловживань відхилення фактичних надходжень від потенційних при оподаткуванні доданої вартості пояснюється цілеспрямованим застосуванням інструментів податкового регулювання, в тому числі з соціальних мотивів.

Потенціал акцизного податку як регулятора суспільного добробуту виявляється у реалізації низки завдань: зниження інтересу до започаткування

певних видів діяльності; обмеження попиту на товари, що шкодять здоров'ю людини, сприяють поширенню деструктивних соціальних явищ, мають негативні екологічні наслідки; вилучення доходів заможних прошарків населення в рамках суспільного запиту на соціальну справедливість. Проведені розрахунки засвідчили, що акцизний податок є дієвим інструментом щодо зниження негативного впливу споживання шкідливих для людини товарів на показники суспільного здоров'я (рис. 3). Однак політика оподаткування підакцизних товарів має враховувати інерційність суспільного попиту на них, ефективність протидії нелегальному ринку, а також поєднуватись із заходами нефіскального характеру.

Рис. 3. Динаміка середнього навантаження з акцизного податку на тютюнові вироби та показники тютюнопаління в Україні у 2008–2019 рр.*

*Джерело: розроблено за даними Державної служби статистики України

У дисертації розвинуто термінологічний апарат бюджетних трансфертів у частині уточнення сутності цього поняття, розмежування їхніх видів за організаційною (внутрішні та зовнішні) та функціональною (економічні, соціальні, екологічні, безпекові та ін.) ознаками. Обґрунтовано, що у складі бюджетних трансфертів доцільно вирізняти соціальні трансферти, які можуть бути елементами і фінансового регулювання, і фінансового забезпечення суспільного добробуту. Іманентною ознакою соціальних трансфертів фінансового регулювання є те, що їх реципієнтами є безпосередньо населення. Виявлено, що структура бюджетних соціальних трансфертів змінюється у бік посилення ролі трансфертів у натуральній формі, що пов'язане із збільшенням видатків бюджету на надання житлових субсидій. За допомогою кореляційно-регресійного моделювання доведено високу ефективність програми житлових субсидій для зниження рівня енергетичної бідності населення (приріст видатків бюджету на надання пільг та житлових субсидій на 1% зменшує рівень енергетичної бідності на 0,268%). Однак проблемними моментами програми

житлових субсидій залишаються широкі можливості для приховування доходів та зловживань заявників, слабка мотивація реципієнтів до економного споживання субсидованих комунальних благ та енергоресурсів.

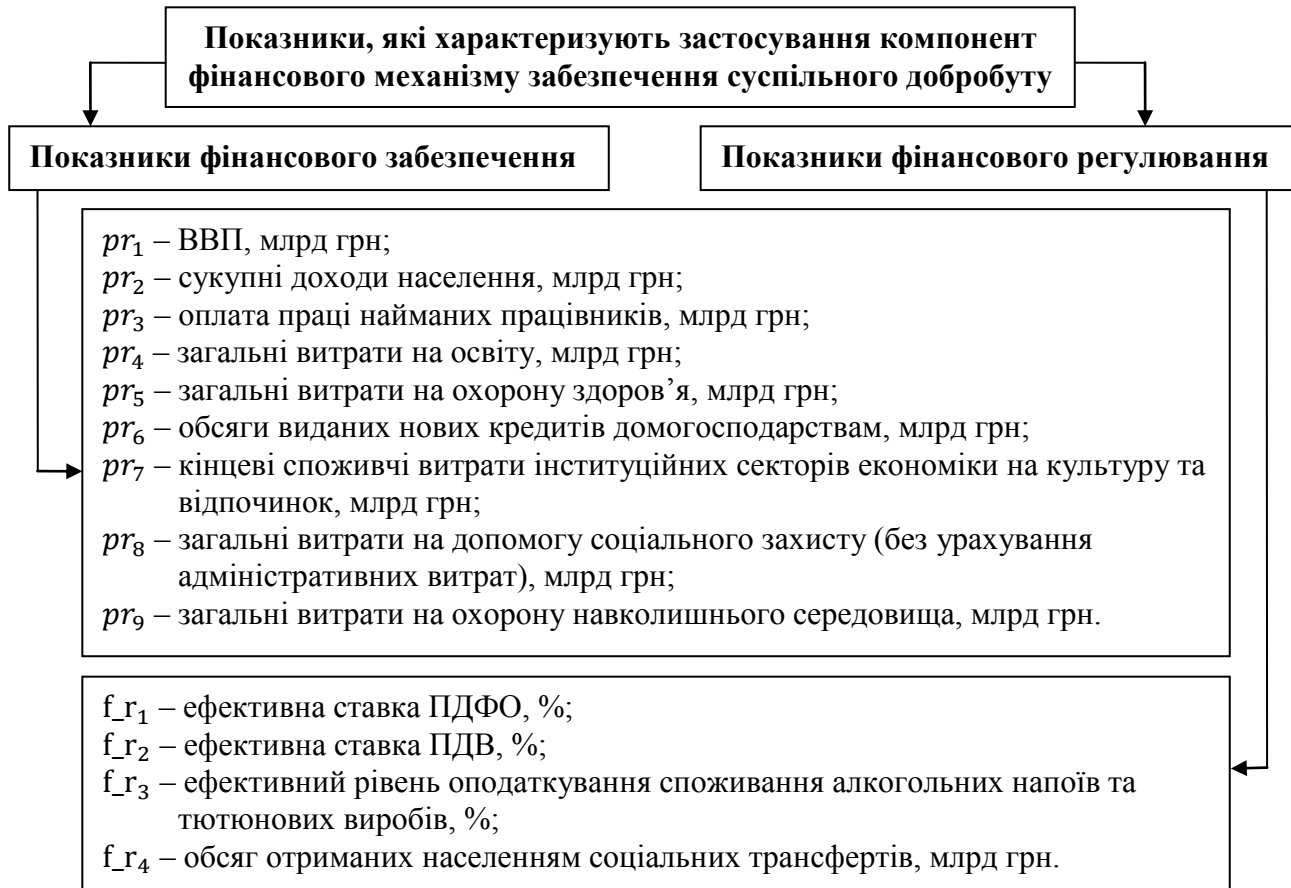
Обґрунтовано, що причиною низької ефективності програм стимулювання будівництва житла є непослідовна позиція держави щодо їх фінансування. Розрахунки кривої Лоренца для соціальних трансфертів засвідчили, що найвищою ефективністю відзначаються соціальні виплати малозабезпеченим сім'ям, допомога на дітей та субсидії у готівковій формі. Однак внаслідок помилки включення та прогалін у порядку призначення відбувається зміщення кривої Лоренца щодо соціальних виплат малозабезпеченим сім'ям на користь децильних груп з доходами вище середнього, натомість монетизація субсидій зміщувала криву на користь низькодохідних децильних груп. Консервація незначних розмірів низки соціальних виплат є причиною того, що результати самооцінки населенням ефективності соціальних трансфертів вказують на відсутність поступу у питанні зниження масштабів депривацій та підвищення добробуту.

П'ятий розділ дисертації «**Домінанти розвитку фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту в контексті реалізації положень концепції інклюзивного розвитку**» присвячений розкриттю підходів до оцінювання ефективності функціонування цього механізму, а також розвитку підсистем фінансового забезпечення та фінансового регулювання у контексті реалізації принципів інклюзивного соціально-економічного розвитку держави.

Узагальнення методичних підходів до оцінювання суспільного добробуту засвідчило, що з утвердженням ініціативи «beyond GDP» спостерігається відхід від застосування у ньому виключно вартісних показників та диверсифікація індикаторів, які характеризують суспільний добробут. Це дало змогу розробити власну методикку аналізу ефективності функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, що враховує авторську позицію щодо тлумачення суспільного добробуту та принципи інклюзивного розвитку. Трьохетапний алгоритм такого аналізу передбачає попередній розрахунок запропонованого інтегрального індикатора оцінки суспільного добробуту SP_n , формування масиву найбільш значущих показників, що визначають дію підсистем фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, а також застосування методу інтервального моделювання для встановлення залежності між цими масивами даних. Використаний у моделюванні інтегральний індикатор оцінки суспільного добробуту SP_n враховує масив проміжних показників, які відповідно до принципів інклюзивного розвитку усебічно характеризують напрями його забезпечення (20 індикаторів, визначених як найбільш значущі для оцінювання суспільного добробуту в розрізі його ключових напрямів, серед яких: коефіцієнт Джині, децильні коефіцієнти диференціації загальних доходів та фондів, питома вага витрат на харчування, житлово-комунальні послуги, рівень бідності за ознаками депривації, рівень зайнятості, тривалість життя при народженні та інші). Зважаючи на те, що запропонована методика передбачає урахування негомогенних індикаторів, при моделюванні проведено їхню попередню нормалізацію із розрахунком інтегрального індикатора суспільного

добробуту (нормалізованого) SP_{0n}^{norm} . Для забезпечення значущості результатів моделювання було обрано масив даних за період 2008-2018 рр. Відповідно до авторської позиції щодо архітектури фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту та з врахуванням принципів інклюзивного соціально-економічного розвитку сформовано масив показників, які визначають дію підсистем цього механізму на рівень суспільного добробуту (рис. 4).

Рис. 4. Показники параметрів застосування компонент фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, відібрані для моделювання*

*Джерело: розроблено автором

Результати моделювання підтвердили, що перспективи підвищення рівня суспільного добробуту найперше пов'язані із забезпеченням збільшення ВВП та сукупних доходів населення, що забезпечує їх висхідний вплив на траєкторію зміни інтегрального індикатора оцінки суспільного добробуту. Негативний характер впливу показників загальних витрат на надання суспільних послуг на значення інтегрального індикатора суспільного добробуту свідчить, що через недостатню ефективність використання фінансових ресурсів, які надходять на продукування послуг освіти, охорони здоров'я тощо збільшення обсягів їхнього фінансування недостатньо корелюється з якісними результатами надання цих послуг (табл. 4). Отож, результати моделювання підтверджують необхідність

трансформації підходів до фінансового забезпечення надання суспільних послуг у контексті врахування принципів інклюзивного розвитку.

Таблиця 4

Результати моделювання залежності інтегрального індикатора оцінки суспільного добробуту від параметрів застосування компонент фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту*

Інтегральний індикатор суспільного добробуту			Факторні індикатори	Модель динаміки інтегрального індикатора суспільного добробуту SP_n на основі оптимізованого простору факторних індикаторів, n – часовий інтервал, рік
Рік	SP_n	SP_n^{norm}		
2008	-0,898	0,000	Масив даних $\{pr_1...pr_9\}$	$SP_{n+1}=0,993 \cdot SP_n + 5,357 \cdot pr_1 + 10,95 \cdot pr_2 - 6,166 \cdot pr_3 - 3,315 \cdot pr_4 - 11,835 \cdot pr_5 - 0,449 \cdot pr_6 + 1,513 \cdot pr_7 + 4,197 \cdot pr_8 - 0,446 \cdot pr_9.$
2009	-0,407	0,225		
2010	-0,160	0,089		
2011	0,172	0,220		
2012	0,313	0,233		
2013	0,422	0,309		
2014	0,712	0,496	Масив даних $\{f_{r1}...f_{r4}\}$	$SP_{n+1}=0,65 \cdot SP_n - 0,223 \cdot f_{r1} + 0,15 \cdot f_{r2} + 0,106 \cdot f_{r3} + 0,387 \cdot f_{r4}.$
2015	0,871	0,722		
2016	0,935	0,965		
2017	0,961	1,000		
2018	0,681	0,868		

*Джерело: розроблено автором

У контексті оцінювання впливу компонент фінансового регулювання на рівень суспільного добробуту результати проведеного моделювання підтвердили необхідність зниження рівня ефективного податкового навантаження на особисті доходи населення, а також підвищення ефективного рівня оподаткування процесів споживання, в тому числі підакцизних товарів. Серед відібраного для моделювання інструментарію фінансового регулювання найбільший позитивний вплив на рівень інтегрального індикатора оцінки суспільного добробуту SP_n має зростання обсягів наданих населенню соціальних трансфертів.

Обґрунтовано, що перспективні напрями розвитку фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту мають визначатись з дотриманням умов комплексності та стратегічного підходу при застосуванні його елементів. Перспективи вдосконалення фінансового забезпечення матеріальної складової суспільного добробуту відповідно до принципів інклюзивного розвитку пов'язані із підвищенням ролі самофінансування. У контексті реалізації цього завдання акцентовано на необхідності об'єктивізації соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, із застосуванням для визначення його розміру принципу оптимальної структури витрат, а також реформуванні оплати праці для приведення показників її міжгалузевої та міжтериторіальної диференціації у відповідність до європейської практики.

Важливим вектором вдосконалення фінансового забезпечення суспільного добробуту є трансформація його інструментарію для дієвого реагування на нові виклики глобального розвитку. У роботі запропоновано концепцію формування

Національного фонду добробуту України як вітчизняного аналогу поширеного у міжнародній практиці інституту суверенного фонду добробуту, визначено організаційні та фінансові засади його функціонування, зокрема функції, принципи, джерела формування та напрями використання коштів. З метою підвищення ролі фінансових ресурсів недержавного сектору економіки у фінансовому забезпеченні суспільного добробуту визначено перспективи розвитку в Україні імпаکت-інвестування та мікрокредитування як інноваційних інструментів зовнішнього фінансування, що поєднують ознаки партнерського фінансування, а також фінансування за програмами корпоративної соціальної відповідальності та за рахунок власних коштів населення. Для впорядкування організаційних і нормативних засад розвитку цих інструментів обґрунтовано доцільність залучення до цього Українського фонду соціальних інвестицій.

У контексті реагування системи соціального страхування на новітні тенденції суспільного розвитку обґрунтовано доцільність запровадження індивідуально-накопичувальної схеми пенсійного страхування, що дає змогу зменшити негативний вплив на пенсійну систему демографічних процесів. Однак ефективність такої новації не є імперативною, а потребує важливих економічних та суспільно-політичних передумов: політичної стабільності та волі, забезпечення довгострокової макроекономічної стабільності та стійкого економічного зростання, розвитку фінансового ринку й ефективного його регулювання, підвищення довіри громадськості до фінансового сектору та фінансових інструментів накопичувального пенсійного страхування.

Перспективи підвищення ефективності надання суспільних послуг пов'язані із нарощуванням обсягів фінансування та впровадженням нових підходів до їх використання. Комплексна інноватизація моделі фінансування суспільних послуг має передбачати повний перехід до їхнього непрямого фінансування для усіх видів суспільних благ, зняття обмежень на участь суб'єктів недержавного сектору у їхньому постачанні; створення правових та економічних умов для розвитку ринку соціальних послуг, поширення соціального замовлення, механізмів державно-приватного партнерства. В організаційному контексті вдосконалення фінансового забезпечення суспільного добробуту має передбачати посилення транспарентності управління публічними фінансами, запровадження дієвих інструментів участі громадськості у формуванні пріоритетів його розвитку, імперативність соціологічних, гендерно-чутливих, інклюзивних індикаторів в оцінюванні ефективності його функціонування.

Пріоритети удосконалення інструментарію оподаткування споживання у контексті принципів інклюзивного розвитку мають передбачати його загальність, справедливість та ефективність. Доведено, що оподаткування доданої вартості недостатньо реалізує регуляторний потенціал, а ініціативи щодо введення преференційних елементів поглиблюють нерівність. З метою забезпечення справедливості оподаткування споживання обґрунтовано доцільність переходу до диференціації ставок податку на додану вартість відповідно до європейської практики, що матиме позитивний вплив на показники диференціації структури споживання, підвищення якості життя

населення з низьким рівнем доходів. Політика підвищення податкового навантаження на підакцизні товари має враховувати зобов'язання держави в межах міжнародних угод, але проводитись з урахуванням міжнародної податкової конкуренції та динаміки купівельної спроможності населення. З метою реалізації регуляторного потенціалу акцизного податку обґрунтовано доцільність коригування переліку підакцизних товарів з внесенням до нього додаткових товарних груп, що чинять шкідливий вплив на здоров'я людини, а також регулювання податкового навантаження на товари-субститути для впливу на структуру споживчого попиту.

Реалізація принципів інклюзивного розвитку у вдосконаленні прямого оподаткування має передбачати забезпечення інклюзивності оподаткування, справедливого розподілу податкового навантаження та його ефективності у контексті підвищення добробуту. Задля інклюзивності оподаткування визначено заходи з протидії тіньовій зайнятості на рівні територіальних громад. Обґрунтовано, що, зважаючи на європейські тенденції в оподаткуванні доходів населення, посилення податкової конкуренції, а також відсутність необхідних економічних передумов, перехід до прогресії ставок податку на доходи фізичних осіб – недоцільний. Перспективним визнано запровадження та поступовий розвиток непрямих методів оцінки відповідності доходів і витрат громадян після проведення податкової амністії їхніх доходів, капіталів та майна шляхом разового всезагального декларування. Доведено, що вдосконалення оподаткування нерухомості має передбачати перехід до вартісного підходу щодо визначення бази оподаткування із застосуванням за зразком інших держав моделі поділу нерухомості на оціночні категорії з урахуванням низки критеріїв. Це дасть змогу упередити зловживання у царині визначення вартості об'єкта оподаткування та матиме позитивні наслідки соціального й економічного характеру.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження розроблені нові підходи до вирішення проблеми формування та функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту в контексті реалізації положень концепції інклюзивного розвитку. Це дало змогу сформулювати низку концептуально-теоретичних, методологічних, науково-практичних висновків, спрямованих на досягнення мети наукового дослідження:

1. Суспільний добробут є одним із багатоаспектних наукових понять, що є результатом імплементації міждисциплінарного підходу до наукового пізнання. Обґрунтування міждисциплінарного характеру поняття суспільного добробуту дало змогу сформулювати соціологічний підхід до його тлумачення як соціально-економічного поняття, продукту існування соціальних відносин в економічному середовищі, в основу яких покладені цінності добробуту та моральні цінності, а також співпраця та суперництво як основні типи соціальної взаємодії. Розвинуто термінологічний апарат суспільного добробуту у контексті уточнення дефініцій індивідуального та колективного добробуту. Розмежовано

наукові підходи до застосування фінансового механізму для забезпечення суспільного добробуту відповідно до прийняття редистрибуції. Ідентифіковано чинники суспільного розвитку, які обумовлюють необхідність трансформації фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту: прискорення розвитку технологій, інтелектуалізація та креативізація праці, метрополізація, поглиблення майнової нерівності, посилення міграційних процесів.

2. У дисертації сформовано власне бачення фінансового механізму суспільного добробуту, сутність якого розкривається через такі ознаки, як об'єкт, структура, характер зв'язку між елементами, суспільне призначення. Запропоновано розглядати фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту з погляду системи як єдність функціональної і організаційної підсистем, вказано на їхній зв'язок з ключовими напрямками і рівнями забезпечення суспільного добробуту. Обґрунтовано доцільність виокремлення у складі фінансових важелів стимулів та антистимулів, уточнено перелік принципів фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту у частині їхнього доповнення принципами інноваційності, мотивації, залученості й прозорості.

3. Узагальнення ключових аспектів тлумачення фінансового забезпечення дало можливість запропонувати власне бачення цього поняття за сутністю і з позицій системного підходу. Обґрунтовано концептуальну модель фінансового забезпечення суспільного добробуту, яка об'єднує джерела, методи внутрішнього, зовнішнього і змішаного фінансування та відповідні їм форми й інструменти, а також напрями фінансування суспільного добробуту, до яких зараховані матеріальний добробут, соціальний розвиток, середовище життєдіяльності.

4. Виокремлення ключових підходів до розуміння фінансового регулювання та застосування системного підходу дало змогу комплексно охарактеризувати фінансове регулювання суспільного добробуту за сутністю, матеріальним виявом, часовою ознакою, формами та напрямками регулювання. Розмежовано інструменти фінансового забезпечення і фінансового регулювання й доведено, що іманентною ознакою останніх є обов'язковість мотиваційної компоненти. Ідентифікація інструментарію фінансового регулювання дала змогу виробити концептуальну модель фінансового регулювання суспільного добробуту у розрізі напрямів його забезпечення.

5. Застосування базових гносеологічних принципів, плюралістичного підходу до структуризації методології пізнання дозволили виробити власний методологічний підхід до пізнання фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, що базується на використанні діалектичного методу, системного, інституційного та інформаційного підходів з дотриманням принципів детермінізму, ізоморфізму, розвитку і загального зв'язку, методів теоретичного й емпіричного пізнання. Завдяки цьому розкрито фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: з позиції системи – як цілісної складноорганізованої системи відокремлених компонент, які об'єднані ієрархічно-функціональними зв'язками; з інституційного погляду – як комплексу формальних і неформальних норм і правил для впливу на фінансові

відносини, пов'язані із формуванням та використанням фінансових ресурсів на забезпечення суспільного добробуту; відповідно до інформаційного підходу – як системи засобів для управління фінансовими комунікаціями, що є інформаційним відображенням руху грошових потоків при забезпеченні суспільного добробуту у складному інформаційному середовищі.

6. Застосування діалектичного методу пізнання для розкриття фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту дало можливість вирішити проблему амбівалентності результатів теоретичного та емпіричного пізнання фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту. На підставі нового осмислення базових законів діалектики, що усуває їхню амбівалентність, розглянуто фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту за сутністю, як явище, за формою та змістом, а також виокремлено його функції. Дослідження фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту з позицій інституційного підходу дало змогу окреслити базові інститути, через які він реалізує своє суспільне призначення, а також вказати на інституційні «пастки», що знижують ефективність їхнього функціонування. Застосування інформаційного підходу дало змогу визначити дефініцію фінансових комунікацій як потоків інформації, інформаційного відображення грошових потоків, які супроводжують формування і використання фінансових ресурсів при забезпеченні суспільного добробуту, а також систематизувати їх на вхідні й вихідні. Обґрунтовано ключові ознаки фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту з точки зору інформаційного підходу до пізнання, а також залежність його ефективності від деформацій інформаційного середовища.

7. Дослідження фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту як відкритої системи, що трансформується під впливом зовнішніх чинників, дало змогу сформулювати поняття зовнішнього середовища функціонування цього механізму і визначити його будову. Зовнішнє середовище фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту визначено як сукупність об'єднаних у політичну, економічну, соціальну та екологічну складові інститутів та породжених їхнім функціонуванням чинників, що здійснюють вплив на розвиток цього механізму. Виокремлено ознаки зовнішнього середовища фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, до яких зараховано складність і багаторівневність, формально-неформальний характер, взаємозалежність та взаємодію інститутів і породжених ними чинників, а також динамічність.

8. Аналіз реалій самофінансування суспільного добробуту засвідчив, що внесок власних ресурсів населення у формування його матеріального добробуту занижений через дію економічних та неекономічних чинників, зокрема нестійкість економічного розвитку, несприятливі умови підприємницької діяльності. Внаслідок цього спостерігається консервація показників реального приросту доходів населення, знецінення вартості робочої сили, що віддзеркалює несправедливий перерозподіл фінансових ресурсів на користь держави і бізнесу. Обґрунтовано, що параметри доходів населення у недержавному секторі економіки формуються в економічному середовищі, яке позначене

низкою негативних ознак, що зумовлює деформацію структури доходів населення та зниження у них питомої ваги доходів від економічної активності на користь соціальних трансфертів. Виокремлено причини, які стримують розвиток малого підприємництва як форми самофінансування населенням матеріального добробуту, ідентифіковано формальні та неформальні бар'єри, що стримують становлення в Україні суспільної групи громадян-власників.

9. Аналіз бюджетного фінансування суспільних послуг виявив його ключові проблеми у контексті реалізації принципів інклюзивного розвитку: нерівномірний доступ до послуг в територіальному розрізі, порушення принципу залученості щодо бенефіціарів послуг приватних та суспільних закладів соціальної сфери. Оцінювання ефективності бюджетного фінансування суспільних послуг засвідчило, що вона не має вираженої позитивної динаміки. Результати аналізу засвідчили помітний зв'язок між рівнем освіти та економічною активністю, однак вказали на відірваність системи вищої освіти від потреб ринку праці. Виявлено, що попри нестабільність фінансування охорони здоров'я, останні роки позначені трендом до поліпшення суспільного здоров'я, зокрема збільшення тривалості життя та інших індикаторів, що характеризують ефективність охорони здоров'я. Доведено, що ефективність надання суспільних послуг значною мірою залежить від підходів та інструментарію щодо цільового використання фінансових ресурсів, виділених на їхнє надання. Обґрунтовано необхідність використання при оцінюванні ефективності бюджетного фінансування суспільних послуг гендерно-чутливих, інклюзивних індикаторів, а також показників, що вимірюють самооцінку бенефіціарами кількісно-якісних параметрів надання відповідних послуг.

10. Визначено, що страхування як форма фінансового забезпечення суспільного добробуту реалізується через соціально-орієнтовані види страхових послуг та соціальне страхування. Виявлено, що для соціально-орієнтованих страхових послуг характерні низькі показники охоплення населення та недостатня ефективність страхового захисту. У соціальному страхуванні спостерігається порушення принципів інклюзивного розвитку при формуванні й використанні фінансових ресурсів. Доведено, що повне заміщення фіскального навантаження зі сплати страхових внесків до роботодавця суперечить світовій практиці, порушує принципи справедливості й залученості, а зниження ставки страхових внесків призвело до поглиблення дефіциту ресурсів системи соціального страхування, її нездатності реалізувати своє функціональне призначення. Розрахунок показників ефективності пенсійного забезпечення підтвердив, що пенсійна система не виконує завдання забезпечення гідного рівня життя непрацездатних осіб. У контексті підвищення фінансової спроможності соціального страхування обґрунтовано доцільність підвищення пенсійного віку для жінок, що забезпечить усунення дискримінації у розмірах соціальних виплат.

11. Узагальнення наукових підходів до тлумачення сутності кредитування та його ролі у забезпеченні суспільного добробуту дало змогу впорядкувати термінологічний апарат у частині розмежування ключових понять, виокремити соціоорієнтовані види кредитування, окреслити перспективи розвитку

інноваційних інструментів кредитування населення, які довели свою ефективність щодо вирішення соціальних проблем та підвищення рівня добробуту суспільства відповідно до положень концепції інклюзивного розвитку. Доведено, що негативний вплив на показники кредитування справляють такі чинники, як нестабільність грошової одиниці, криза банківської системи і недовіра населення до фінансового сектору. Виявлено, що для кредитування населення характерний значний рівень регіональної концентрації, що слугує додатковим чинником поглиблення нерівності у споживанні. Кореляційно-регресійний аналіз вказав, що перспективи розвитку кредитування населення пов'язані із забезпеченням економічного зростання та зниженням процентних ставок за кредитами.

12. Обґрунтовано, що в сучасних умовах спостерігається послаблення соціальної функції оподаткування доходів, його трансформації спрямовані на захист інтересів заможних верств суспільства і дискримінаційні щодо платників з низькими доходами. В контексті інклюзивного соціально-економічного розвитку держави не відповідає критерію справедливості занижене оподаткування пасивних доходів населення та доходів від спадщини і майна, пропорційний підхід до їхнього оподаткування, порівняно вище податкове навантаження на доходи від трудової зайнятості, що сприяє поглибленню майнової нерівності. Проведені розрахунки вказали, що податку на нерухомість притаманні регресивність та дискримінаційний характер щодо платників з низькими доходами, а недоліки обліку бази оподаткування нівелюють дотримання принципу інклюзивності оподаткування.

13. Дослідження соціальних аспектів оподаткування споживання довело, що з позиції дотримання принципів інклюзивного розвитку та позитивного впливу на суспільний добробут виправданим є встановлення преференцій з податку на додану вартість для суб'єктів малого підприємництва, використання знижених ставок податку для окремих товарних груп. Встановлено, що акцизний податок демонструє високу ефективність щодо зменшення обсягів споживання шкідливих для здоров'я товарів, однак у зв'язку із проведенням політики стриманого підвищення акцизних ставок ефективна ставка податку знижується.

14. У дисертації запропоновано авторський підхід до тлумачення бюджетних трансфертів і розмежовано їх за організаційною та функціональною ознаками. Кореляційний аналіз та регресійне моделювання засвідчили тісний зв'язок між рівнем обтяжливості витрат на оплату житлово-комунальних послуг і показником енергетичної бідності, позитивний вплив на рівень енергетичної бідності населення видатків бюджету на програму житлових субсидій. Оцінювання програм бюджетних соціальних трансфертів засвідчило їхню недостатню ефективність та збереження високого рівня депривацій, що пояснюється непослідовністю державної політики у цій сфері, необ'єктивністю соціальних стандартів, помилками включення та прогалинами у порядку призначення соціальних виплат.

15. Узагальнення наукових поглядів на тлумачення ефективності, а також методичних підходів до оцінювання суспільного добробуту дало змогу

запропонувати методику аналізу ефективності функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, базовану на застосуванні методу інтервального моделювання для встановлення залежності між масивами даних, що визначають рівень суспільного добробуту та параметри застосування підсистем фінансового механізму. В рамках цієї методики запропоновано використання інтегрального індикатора оцінки суспільного добробуту, порядок розрахунку якого розроблений з урахуванням дотримання принципів інклюзивного розвитку та авторського підходу до тлумачення суспільного добробуту. Проведене моделювання довело, що перспективи підвищення суспільного добробуту пов'язані із забезпеченням зростання ВВП та доходів населення, трансформацією підходів до фінансування суспільних послуг, а також посиленням соціального характеру прямого та непрямого оподаткування.

16. Перспективи підвищення ролі самофінансування у фінансовому забезпеченні суспільного добробуту пов'язані із приведенням до об'єктивних розмірів соціальних стандартів та реформою оплати праці відповідно до визнаної міжнародної практики. Вироблено алгоритм об'єктивізації параметрів соціальних стандартів. У контексті розширення участі недержавного сектору у фінансовому забезпеченні суспільного добробуту окреслені перспективи розвитку в Україні імпаکت-інвестування та мікрокредитування із залученням до цього процесу Українського фонду соціальних інвестицій. Розроблено концептуальні засади заснування Національного фонду добробуту України як інституту протидії новітнім загрозам глобального розвитку й закріплення за ним повноважень з реалізації програми тимчасового безумовного базового доходу. Моделювання варіантів введення індивідуально-накопичувальної схеми пенсійного страхування довело, що найбільший вплив на його ефективність має індикатор страхового стажу, навіть за умови низьких значень інвестиційного доходу. Однак перспективи впровадження цієї схеми пов'язані із створенням відповідних суспільно-політичних, економічних та організаційних передумов.

17. Обґрунтовано доцільність переходу до диференціації ставок податку на додану вартість, що посилить соціальний характер оподаткування. Вказано на необхідність розширення переліку підакцизних товарів за рахунок внесення до нього низки продуктів харчування, що мають негативну дію на здоров'я людини. Наведено аргументи щодо недоцільності переходу до прогресії ставок податку на доходи фізичних осіб, однак обґрунтовано доречність зрівняння податкового навантаження на активні та пасивні доходи населення. Доведено, що практика оподаткування нерухомості потребує радикального реформування, що має передбачати перехід до вартісного підходу визначення бази оподаткування. Оцінювання варіантів реформування соціальних пільг довело необхідність реалізації алгоритму поступового переходу від пільг до адресної грошової підтримки, що матиме позитивні наслідки економічного та морально-етичного характеру.

Основні результати дослідження використовуються в діяльності Міністерства фінансів України, Управління економічного розвитку та фінансів Міністерства культури та інформаційної політики України, Департаменту

фінансового забезпечення Міністерства соціальної політики України, Територіального управління Рахункової палати по Львівській, Волинській та Тернопільській областях, Департаменту фінансів Тернопільської ОДА, Департаменту соціального захисту населення Волинської ОДА, Івано-Франківського регіонального відділення Асоціації міст України, Виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради, а також у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с. (30,00 д. а.)
2. Горин В. П. Бюджетне фінансування освіти у світлі критеріїв соціальної безпеки. *Фінансова система України*: зб. наук. праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 15. С. 248–255 (0,47 д. а.).
3. Горин В. П. Роль бюджету держави в умовах перехідної економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 5. С. 259–265 (0,64 д. а.).
4. Горин В. П. Роль інститутів фінансового ринку у формуванні суспільного добробуту. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 3. С. 140–148 (0,69 д. а.).
5. Горин В. П. До питання про сутність і таксономію публічних послуг. *Інноваційна економіка*. 2012. № 2. С. 72–77 (0,60 д. а.).
6. Горин В. П. Проблеми підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість. *Галицький економічний вісник*. 2013. № 2 (41). С. 118–126.
7. Горин В. П. Формування фінансових ресурсів охорони здоров'я в контексті виконання критеріїв економічної безпеки. *Наукові записки*: зб. наук. праць. Серія: Економіка. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 23. С. 216–221 (0,60 д. а.).
8. Горин В. П. Фінансові аспекти реформування охорони здоров'я у зарубіжних державах: висновки для України. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 195–204 (0,80 д. а.).
9. Горин В. П. Проблеми ефективності бюджетного стимулювання житлового будівництва. *Сталий розвиток економіки*. 2015. Вип. 2. С. 26–34 (0,81 д. а.).
10. Горин В. П. Проблеми впровадження в Україні інноваційних методів фінансування вищої освіти. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. Вип. 12/1. С. 16–19 (0,51 д. а.).
11. Толуб'як В. С., Горин В. П. Закордонні орієнтири реформування вітчизняної пенсійної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 18. Ч. 2. С. 165–170 (особистий внесок автора: проаналізовано особливості реформування пенсійних систем окремих зарубіжних країн, обґрунтовано доцільність підвищення пенсійного віку для жінок в Україні) (0,41 д. а.)

12. Толуб'як В. С., Горин В. П. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 765–771 (особистий внесок автора: визначено основні риси пенсійних систем зарубіжних країн та мотиви проведення пенсійних реформ) (0,36 д. а.).

13. Горин В. П. Роль кредитування домогосподарств у підвищенні суспільного добробуту в Україні. *Наука й економіка*. 2017. Вип. 1 (45). С. 7–15 (0,67 д.а.).

14. Горин В. П. Роль пенсійного страхування у забезпеченні суспільного добробуту. *Сталий розвиток економіки*. 2017. Вип. 1 (34). С. 158–167 (1,02 д. а.).

15. Горин В. П. Соціальне страхування як форма фінансування суспільного добробуту: теоретичні засади та проблеми організації. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. 2017. Т. 22. Вип. 5(58). С. 172–175 (0,54 д. а.).

16. Горин В. П. Теоретичні засади кредитування як форми фінансового забезпечення суспільного добробуту. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 1 (50). С. 152–165 (1,13 д. а.).

17. Горин В. П. Теоретичні засади фінансового регулювання доходів населення. *Формування ринкової економіки в Україні*: зб. наук. праць Львівського національного університету імені Івана Франка. 2017. Вип. 37. Ч. 1. С. 105–115 (1,10 д. а.).

18. Горин В. П. Формування фінансових ресурсів соціального страхування в контексті критеріїв сталого розвитку. *Формування фінансового механізму сталого розвитку України*: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко та д-ра екон. наук, доц. О. І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 200–209 (0,63 д. а.).

19. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 58–63 (особистий внесок автора: проаналізовано вплив економічної динаміки, продуктивності праці та рівня безробіття на доходи населення) (0,39 д. а.).

20. Горин В. П. Проблеми фінансового регулювання доходів населення в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*: зб. наук. праць Львівського національного університету імені Івана Франка, 2018. Вип. 40. Ч. 1. С. 99–108 (0,95 д. а.).

21. Горин В. П. Резерви збільшення доходів бюджетів територіальних громад в умовах реформи децентралізації. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 6 (49). С. 168–172 (0,67 д. а.).

22. Горин В. П., Булавинець В. М. Практика та проблеми ефективності податкового регулювання доходів населення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 32. С. 158–163 (особистий внесок автора: проаналізовано недоліки застосування податкової соціальної пільги при оподаткуванні доходів населення) (0,4 д. а.).

23. Горин В. П. Дискусійні питання сутності та критеріїв оцінювання ефективності бюджетного менеджменту. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 155–160 (0,91 д. а.).

24. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту в світлі інституційного підходу до наукового пізнання. *Агросвіт*. 2020. № 10. С. 57–64 (0,83 д. а.).

25. Горин В. П., Булавинець В. М. Перспективи заснування суверенного фонду добробуту в Україні у контексті реагування на новітні виклики суспільному добробуту. *Економічний дискурс*. 2020. № 2. С. 109–116 (особистий внесок автора: розроблено концептуальну модель заснування Національного фонду добробуту України) (0,5 д. а.).

26. Горин В. П., Булавинець В. М. Плата за землю як інструмент фіскального регулювання суспільного добробуту. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2020. Т. 31 (70). № 3. С. 46–52 (особистий внесок автора: обґрунтовано негативний вплив недоліків справляння податку на майно на рівень доходів населення в Україні) (0,6 д. а.).

27. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11–17 (особистий внесок автора: визначено особливості соціальних бюджетних трансфертів як інструменту регулювання суспільного добробуту) (0,6 д. а.).

28. Дем'янишин В. Г., Горин В. П. Діалектичний підхід до дослідження фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту. *Інноваційна економіка*. 2020. № 2–3. С. 147–155 (особистий внесок автора: обґрунтовано фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту з використанням базових законів та категорій діалектики) (0,8 д. а.).

29. Кізіма Т. О., Горин В. П., Видатки бюджету на надання житлових субсидій та їх вплив на суспільний добробут. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 2 (63). С. 96–106 (особистий внесок автора: досліджено залежність рівня енергетичної бідності в Україні від показників надання житлових субсидій, обґрунтовано переваги монетизації соціальних трансфертів) (0,7 д. а.).

30. Толуб'як В. С., Горин В. П. Податкове регулювання процесів споживання в контексті впливу на суспільний добробут. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2020_1/28.pdf (особистий внесок автора: проаналізовано вплив податку на додану вартість на суспільний добробут) (0,6 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

31. Горин В. П. Методичні підходи до фінансової оцінки суспільного добробуту. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ*: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу (ТНЕУ, м. Тернопіль, 14 квітня 2011 р.). Тернопіль: Вектор, 2011. С. 15–19 (0,21 д. а.).

32. Горин В. П. До питання про сутність та необхідність розробки соціального бюджету. *Публічне управління та регіональна політика в країнах Центральної і Східної Європи*: збірник матеріалів доповідей науково-практичної

конференції з міжнародною участю (м. Форос, 22 жовтня 2012 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2012. С. 214–218 (0,20 д. а.).

33. Горин В. П. Проблеми реформування системи соціальних пілг в Україні. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ*: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу (ТНЕУ, м. Тернопіль, 11 квітня 2012 р.). Тернопіль: Вектор, 2012. Ч. 1. С. 15–19 (0,18 д. а.).

34. Горин В. П. Суспільно-політичні детермінанти бюджетної політики у сфері видатків. *Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпропетровськ, 2–3 жовтня 2012 р.). Дніпропетровськ: Герда, 2012. С. 201–205 (0,25 д. а.).

35. Горин В. П. Тенденції та проблеми забезпечення державних соціальних гарантій у сфері доходів населення. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ*: матеріали Загальноуніверситетської наукової конференції професорсько-викладацького складу (ТНЕУ, м. Тернопіль, 10 квітня 2013 р.). Тернопіль: Видавничий центр «Вектор», 2013. С. 19–23 (0,26 д. а.).

36. Горин В. П. Бюджетне стимулювання кіноіндустрії в Україні: необхідність, реалії та перспективи. *Перші наукові читання пам'яті С. І. Юрія*: збірник наукових праць / За редакцією д.е.н., проф. О. П. Кириленко (ТНЕУ, м. Тернопіль, 26 листопада 2015 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2015. С. 65–69 (0,20 д. а.).

37. Горин В. П. Вектори удосконалення фінансової політики у галузі культури. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*: збірник тез доповідей Першої Інтернет-конференції професорсько-викладацького складу кафедри фінансів (ТНЕУ, м. Тернопіль, 14 квітня 2015 р.). Тернопіль: Вектор, 2015. С. 16–19 (0,18 д. а.).

38. Горин В. П. Проблеми побудови системи показників результативності бюджетних програм. *Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-територіальної реформи: перспективи та загрози*: збірник матеріалів доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (ТНЕУ, м. Тернопіль – Вишнівець, 20–21 жовтня 2015 р.). Тернопіль – Вишнівець: ТНЕУ, 2015. С. 173–176 (0,21 д. а.).

39. Горин В. П. Проблема регулювання пенсійного віку в Україні. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*: збірник тез доповідей Другої Всеукраїнської Інтернет-конференції (ТНЕУ, м. Тернопіль, 11 квітня 2016 р.). Тернопіль: Вектор, 2016. С. 18–22 (0,26 д. а.).

40. Горин В. П. Фінансове стимулювання аграрного сектору як чинник підвищення суспільного добробуту. *Прикладна економіка – від теорії до практики*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 50-річчю ТНЕУ (ТНЕУ, м. Тернопіль, 20 жовтня 2016 р.). Тернопіль: Вектор, 2016. С. 90–92 (0,30 д. а.).

41. Горин В. П. Домінанти формування трудових доходів населення в умовах перехідної економіки України. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: збірник науково-методичних праць (Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, м. Кам'янець-Подільський, 24–25 квітня 2017 р.). Вип. 2. Кам'янець-Подільський: «Аксіома», 2017. С. 68–70 (0,16 д. а.).

42. Горин В. П. Проблеми організації діяльності фондів соціального страхування в Україні. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*: збірник тез доповідей Третьої Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (ТНЕУ, м. Тернопіль, 10 квітня 2017 р.). Тернопіль: Вектор, 2017. С. 40–43 (0,19 д. а.).

43. Горин В. П. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення соціальних проблем. *Треті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія*: збірник наукових праць / За редакцією д.е.н., проф. О. П. Кириленко (ТНЕУ, м. Тернопіль, 28 листопада 2017 р.). Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. С. 25–30 (0,25 д. а.).

44. Горин В. П. Гендерне бюджетування як інструмент інклюзивного розвитку. *Четверті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія*: збірник наукових праць / за редакцією д.е.н., проф. О. П. Кириленко (ТНЕУ, м. Тернопіль, 27 листопада 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 13–17 (0,25 д. а.).

45. Горин В. П. Вдосконалення прямого оподаткування в контексті інклюзивного розвитку. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (ТНЕУ, м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 98–101 (0,23 д. а.).

46. Горин В. П. Вдосконалення оподаткування особистих доходів в контексті реалізації принципів інклюзивного розвитку. *Регулювання, значення та ефективність міжнародного економічного співробітництва*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (ГО «Київський економічний науковий центр», м. Київ, 13 червня 2020 р.). Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2020. С. 56–60 (0,24 д. а.).

47. Горин В. П. До питання про посилення соціального характеру оподаткування підакцизних товарів. *Забезпечення економічної безпеки за умов фінансової нестабільності*: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених (АЦ «Нова економіка», м. Київ, 27 червня 2020 р.). Київ: АЦ «Нова економіка», 2020. С. 83–86 (0,2 д. а.).

48. Горин В. П. Розвиток оподаткування споживання у світлі критеріїв інклюзивного розвитку. *Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Східноукраїнський інститут економіки та управління, м. Запоріжжя, 27 червня 2020 р.). Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2020. С. 11–14 (0,24 д. а.).

49. Горин В. П. Транспарентність бюджетного процесу як вияв реалізації принципу інклюзивності управління публічними фінансами. *Менеджмент,*

маркетинг, підприємництво: проблеми та перспективи розвитку: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (ГО «Центр економічних досліджень та розвитку», м. Одеса, 13 червня 2020 р.). Одеса: ЦЕДР, 2020. С. 68–71 (0,21 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2021.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретичних, методологічних і прикладних засад формування і функціонування фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту і виробленню пропозицій щодо напрямів його вдосконалення в контексті інклюзивного соціально-економічного розвитку держави.

У дисертації розглянуто суспільний добробут як багатоаспектне поняття економічної науки, продукт соціальних відносин в економічному середовищі. Розвинуто теоретико-методологічні засади наукового пізнання фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту в контексті інклюзивного соціально-економічного розвитку, визначено його архітектоніку та принципи функціонування, розкрито зв'язок його складових з ключовими напрямками і рівнями забезпечення суспільного добробуту. Обґрунтовано методологічну основу дослідження фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту, що дало змогу розкрити його з позицій системного, інституційного та інформаційного методологічних підходів.

Розкрито специфіку та проблемні аспекти фінансового забезпечення і фінансового регулювання суспільного добробуту. Визначено вектори розвитку фінансового забезпечення суспільного добробуту в контексті інклюзивного соціально-економічного розвитку держави, розроблено концепцію заснування Національного фонду добробуту України, окреслено перспективи розвитку імпаکت- та мікрокредитування. Обґрунтовано відсутність умов для переходу до прогресії ставок податку на доходи фізичних осіб, доцільність вирівнювання податкового навантаження на активні і пасивні доходи населення. Вказано на необхідність застосування вартісного підходу до визначення бази оподаткування майна. Наведено аргументи на користь переходу до диференціації ставок податку на додану вартість, розширення переліку підакцизних товарів через внесення до нього товарів, що негативно впливають на здоров'я людини.

Ключові слова: фінансовий механізм, суспільний добробут, принципи інклюзивного розвитку, фінансові ресурси, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, підсистеми, методи, форми, інструменти, важелі фінансового механізму, суспільні послуги.

ANNOTATION

Horyn V. P. The financial mechanism of public welfare providing. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree in specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. West-Ukrainian National University, Ternopil, 2021.

The thesis is devoted to the substantiation of theoretical, methodological and applied foundations of formation and functioning of the financial mechanism of public welfare providing and the development of proposals for the directions of its improvement in the context of the inclusive socio-economic development of the state.

The dissertation examines public welfare as a multifaceted concept of economic science, a product of social relations in the economic environment. The newest threats to social development are identified, which necessitate transformation of the structure of the financial mechanism of public welfare providing. The organizational and functional subsystems (formed by the subsystems of financial providing and financial regulation) are highlighted as part of the financial mechanism of public welfare providing, and their connection with key areas and levels of ensuring public welfare is disclosed.

The methodological basis for the study of the financial mechanism of public welfare providing has been substantiated, which combines the basic epistemological principles of cognition, dialectical, systemic, institutional, informational methodological approaches. The basic methodological approach to the study of the financial mechanism of public welfare providing was determined by the dialectical method of cognition, which made it possible to consider this mechanism in essence, as a phenomenon, in form and content, to highlight its functions and principles of functioning. It is substantiated that the functioning of this mechanism should provide for the observance of the relevant principles, supplemented by the principles of innovation, motivation, involvement and transparency. The concept is defined and the key features of the external environment of the functioning of the financial mechanism of public welfare providing as a set of institutions combined into four components and the factors generated by them influencing the development of this mechanism are identified. The cyclical nature of the relationship between the basic institutions of the financial mechanism of public welfare providing and the external environment of its functioning has been substantiated.

The results of the study pointed out the discrepancy between the dynamics of household incomes and the indicators of economic dynamics, as well as the significant influence of non-economic factors on it. The reasons that restrain the participation of non-state business entities in financing public services are analyzed. The results of the study made it possible to identify the key problems of budgetary financing of public services: uneven access to them in the territorial context; violation of the principle of inclusion by beneficiaries of services of private and public institutions of the social sphere; low level of correspondence of quantitative and qualitative indicators of public services to the needs of the population. The reasons for the insufficient level of coverage of the population with socially oriented types of insurance services have been substantiated: the underdevelopment of the culture of

their consumption, the specificity of the insurance market, the instability of the financial situation of insurance companies. In the field of social insurance, the expediency of raising the retirement age for women, as well as the redistribution of responsibility for paying insurance premiums in favor of insured persons, is reasoned.

Analysis of the realities of lending made it possible to identify key obstacles to its development, noted the high level of regional concentration of lending, is a factor in deepening inequality in consumption. It has been proved that the prospects for enhancing lending in the financial provision of public welfare are associated with a decrease in the cost of loans and ensuring economic growth.

The dissertation established that at present there is a weakening of the social function of personal income and property taxation, enhances its discriminatory nature in relation to persons with low incomes and incomes from employment. The modeling carried out made it possible to establish a close relationship between the level of the effective tax burden on excisable goods and the negative social consequences of their use. It has been established that budgetary social transfers are effective in regulating the population's expenses for paying for housing and communal services, but not sufficiently effective in regulating the incomes of low-income individuals. The problems of the practice of providing social budget transfers are pointed out and the ways of their solution are outlined.

A method for analyzing the effectiveness of the functioning of the financial mechanism of public welfare providing using interval modeling has been developed. The proposed models indicate that the prospects for increasing public welfare are associated with an increase in spending on the provision of public services, environmental protection, as well as an increase in social character of direct and indirect taxation.

In the context of the response of the financial mechanism of public welfare providing to new challenges of global development, the concept of creating the National Welfare Fund of Ukraine is proposed, the organizational and financial foundations of its functioning are determined.

The absence of the necessary prerequisites for the transition to the progression of personal income tax rates is justified, however, arguments are presented regarding the advisability of equalizing the tax burden on active and passive personal incomes. The necessity of a transition to a cost approach to determining the base of property taxation, corresponding to the principles of inclusive socio-economic development, has been proved and will have a positive impact on public welfare. Arguments are presented in favor of the transition to differentiation of the rates of value added tax, as well as the expansion of the list of excisable goods by adding food and other goods that have a negative impact on human health.

The practical significance of the obtained results of the dissertation lies in the possibility of using the developed theoretical and methodological provisions for the modernization of the financial mechanism of public welfare providing in the activities of public authorities and local self-government in the development of financial policy priorities in the context of ensuring sustainable growth of public welfare and inclusive socio-economic development of the state.

Key words: financial mechanism, public welfare, principles of inclusive development, financial resources, financial providing, financial regulation, subsystems, methods, forms, instruments, levers of the financial mechanism, public services.

АННОТАЦИЯ

Горин В. П. Финансовый механизм обеспечения общественного благосостояния. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. Западноукраинский национальный университет, Тернополь, 2021.

Диссертация посвящена обоснованию теоретических, методологических и прикладных основ формирования и функционирования финансового механизма обеспечения общественного благосостояния и разработке предложений по направлениям его совершенствования в контексте инклюзивного социально-экономического развития государства.

В диссертации рассмотрено общественное благосостояние как многоаспектное понятие экономической науки, продукт социальных отношений в экономической среде. Развита теоретико-методологические основы научного познания финансового механизма обеспечения общественного благосостояния в контексте инклюзивного социально-экономического развития, определены его архитектура и принципы функционирования, раскрыта связь его составляющих с ключевыми направлениями и уровнями обеспечения общественного благосостояния. Обоснована методологическая основа исследования финансового механизма обеспечения общественного благосостояния, что позволило раскрыть его с позиций системного, институционального и информационного методологических подходов.

Раскрыта специфика и проблемные аспекты финансового обеспечения и финансового регулирования общественного благосостояния. Определены векторы развития финансового обеспечения общественного благосостояния в контексте инклюзивного социально-экономического развития государства, разработана концепция создания Национального фонда благосостояния Украины, определены перспективы развития импакт- и микрокредитования. Обосновано отсутствие условий для перехода к прогрессии ставок налога на доходы физических лиц, доказана целесообразность выравнивания налоговой нагрузки на активные и пассивные доходы населения. Указано на необходимость применения стоимостного подхода к определению базы налогообложения имущества. Приведены аргументы в пользу перехода к дифференциации ставок налога на добавленную стоимость, расширения перечня подакцизных товаров за счет внесения в него товаров, негативно влияющих на здоровье человека.

Ключевые слова: финансовый механизм, общественное благосостояние, принципы инклюзивного развития, финансовые ресурсы, финансовое обеспечение, финансовое регулирование, подсистемы, методы, формы, инструменты, рычаги финансового механизма, общественные услуги.

Підписано до друку 26.02.2021 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 2,0.
Зам. № А006-21. Тираж 150 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua